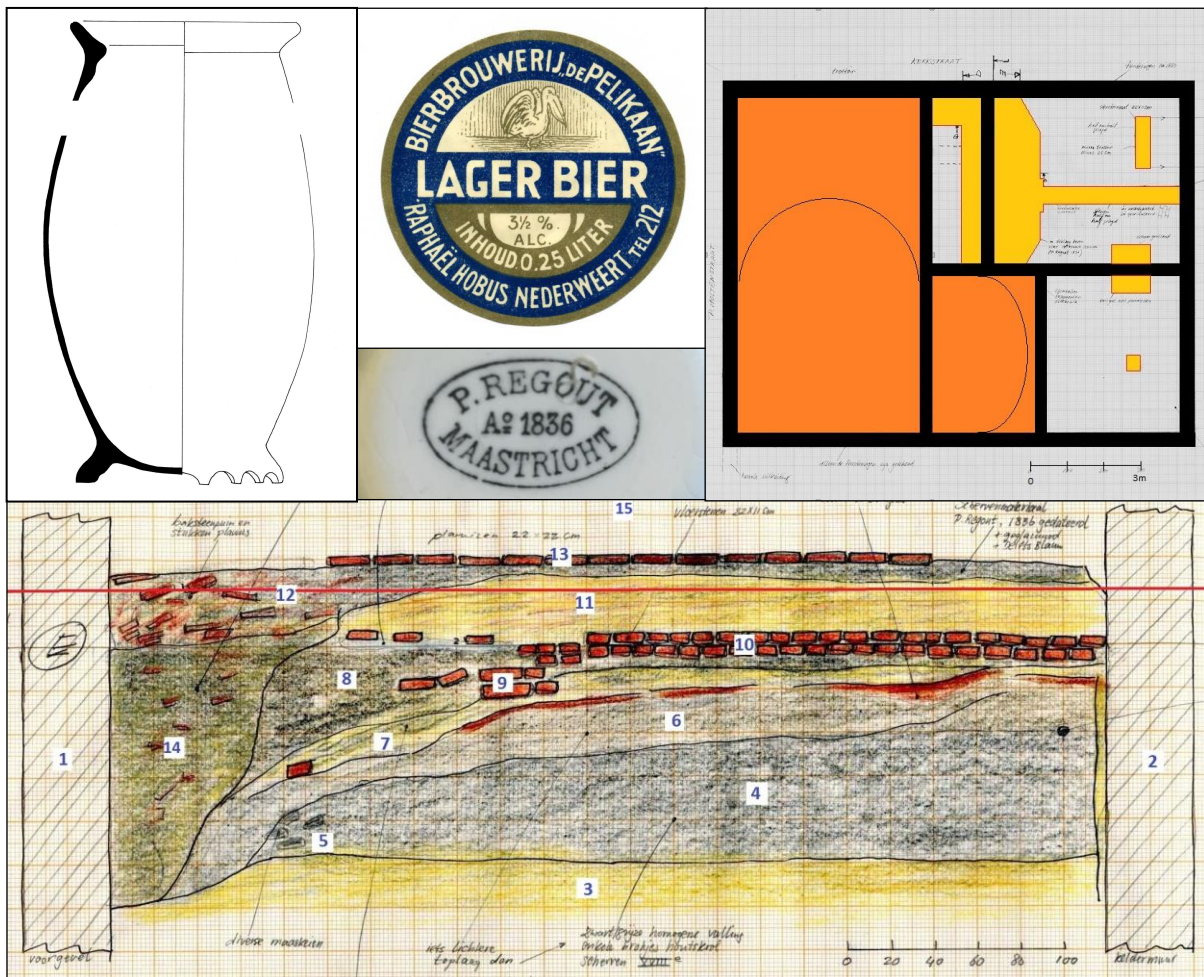

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 47 (1985)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt oud(-er) archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Archeologisch onderzoek	5
3. Onderzoekresultaten	8
3.1 Profiel C-D	9
3.2 Profiel E-F	11
3.3 Profiel G-H	12
3.4 Profiel K-L	14
3.5 Profiel M-P	16
3.6 Profiel A-B	19
3.7 Vlak binnenplaats	20
3.8 Binnenplaats profiel P-Q	22
3.9 Binnenplaats profiel R	24
4. Vondstbeschrijvingen	26
5. Synthese	36
6. Bronnenonderzoek	39
7. Conclusies	43
<u>Bijlagen</u>	
1. Opgravingstekeningen	44
2. Vondstencatalogus	53

1. Inleiding

Een van de meest markante gebouwen uit de Kerkstraat in Nederweert werd in 1985 afgebroken. Het was het voormalige woonhuis van brouwerij Hobus, plaatselijk ook wel genaamd '*Bi-j Fel vanne Brouwer*', naar een van de laatste eigenaren; Raphaël Hobus. Ondanks tegengeluiden in de Nederweeter gemeenteraad werd het pand afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Tijdens de afbraak konden enkele archeologische waarnemingen worden verricht met het oog op de bouwgeschiedenis van het woonhuis en zijn (brouwerij-)bijgebouwen.

Figuur 1. Ligging van het onderzochte gebied (hoek Kerkstraat en Paulus Holtenstraat. Situatie in 2017. Bron: www.afstandsmeten.nl.

Figuur 2. Nieuwbouw ter plaatse van het oude pand Kerkstraat 47 (situatie 2017). Foto: Google Streetview.

2. Archeologisch onderzoek

In 1985 werd het voormalige brouwershuis van de familie Hobus, Kerkstraat 47, boven- en ondergronds afgebroken. Van 7 tot 14 juni werden archeologische waarnemingen verricht door Alfons Bruekers met assistentie van dhr. Baer Koppen en Piet Hermans. Hieronder volgt de integrale tekst – met enkele minieme aanpassingen - van de dagverslagen die ik van de voortgang van het onderzoek heb bijgehouden.

Vrijdag 7 juni 1985

Na afloop van een afspraak bij de Boerenleenbank over sponsoring van de jubileumuitgave ging ik een kijkje nemen bij het huis van Fel Hobus in de Kerkstraat, dat onlangs is afgebroken. Een graafmachine was het achtergebleven puin aan het verwijderen en stootte daarbij op een hardstenen dorpel van 1,20 m lengte. De draglinemachinist legde deze voor mij apart en vervolgens liet in mijn broer Wim met zijn pony en wagen komen om de dorpel naar huis te brengen. Met drie man moesten we hem op de wagen tillen.

De dragline stootte bij het graven op een groot gedeelte van een kruik, waarvan ik slechts enkele achtergebleven scherven kon redden. Omdat ik in het uitgegraven gat oudere bewoningssporen aantrof, heb ik een kleine noodopgraving verricht waarmee ik tot 21.00 uur bezig ben geweest, hetgeen het nodige bekijks opleverde. Ook Johan Slabbers kwam even bij de opgraving kijken. Met hem heb ik nog tot middernacht 'geboomd' over genealogie en heemkundezaken.

Figuur 3 en 4. Verwijdering van puin en instorting van de keldergewelven. Foto firma Smolenaers.

Zaterdag 8 juni 1985

Vandaag heb ik weer gegraven in de Kerkstraat, op de hoek van de Paulus Holtenstraat, ter plaatse van het voormalige brouwershuis van Hobus. In de voormiddag scheen de zon. Tijdens het werk werd ik geholpen door Baer Koppen uit de Kerkstraat, zodat het werk goed opschoot. Rond het middaguur begon het te motregen. Na de middag viel er steeds meer regen en was er een koude wind. Die hele middag heeft ook Piet Hermans uit de Loverstraat meegegraven. Vele tientallen voorbijgangers sloegen ons gade en bijna iedereen trachtte te schitteren door originaliteit met de vraag of we naar gouden schatten aan het zoeken waren. Ook een tweemans-patrouille van de rijkspolitie bracht een bezoek. Eén van de twee was archeologisch geïnteresseerd. We hebben tot 16.00 uur in de middag doorgegraven.

Omwonenden brachten ons een thermoskan met koffie en Baer Koppen maakte foto's. Toen het weer 's avonds at opklaarde, ben ik nog teruggegaan voor het doen van metingen. De aangetroffen bewoningssporen kloppen met de kadastrale kaart uit 1830, waaruit blijkt dat ter plaatse twee gebouwen stonden, later vervangen door het brouwershuis.

Woensdag 12 juni 1985

Ook vandaag is het weer bar slecht. Slechts nu en dan afgewisseld door enkele minuten zon regent het bijna aanhoudend. Daarbij komt nog dat ik momenteel twee opgravingen tegelijkertijd onder handen heb, in de Kerkstraat en aan de Bredeweg.

Van 13.00 tot 15.15 uur werd in de Kerkstraat ter plaatse van het pand Hobus door Baer Koppen en mijzelf opgegraven. Een graafmachine was de funderingen en kelders aan het uitgraven. Diverse oude funderingen kwamen tevoorschijn maar de rigoureuze aanpak van de graafmachine en de hevige regenval belemmerden het opmeten en intekenen. Wel heeft Baer enkele interessante profielen die ik tussen de buien door inderhaast had vrijgelegd, gefotografeerd.

Om 15.30 uur onderbrak ik het graafwerk voor een bezoek met Huub Janssen aan de directeur van de RABO-bank in Ospel, Frenken genaamd. Het gesprek ging over een subsidie in de kosten van de jubileumuitgave. Na thuiskomst heb ik nog gegraven in enkele bouwputten aan de Bredeweg maar ik trof geen nieuw sporen meer aan, vooral omdat alles verregend was.

Figuur 5. Van links naar rechts Alfons Bruekers, Piet Hermans en Baer Koppen. Jongeman op de achtergrond onbekende voorbijganger. Foto: onbekende voorbijganger, op verzoek.

Donderdag 13 juni 1985

De gehele dag ben ik weer bezig geweest bij Hobus. In de bodem van de sleuf vond ik een oude gedempte waterput. Samen met Baer Koppen peilde ik met een ijzeren verwarmingspijp in de weke vulling de putdiepte. Deze bedroeg 2,50 m beneden de sleufbodem, dit is 4,5 m beneden het maaiveld, en nog vonden wij de bodem niet. Helaas wordt de put niet uitgegraven.

Ook de brouwerij-kelders zijn vandaag verwijderd. Ze zaten volgestort met puin, waartussen ik een oud muuranker en een bierfles vond. Verder werd ook nog een intacte stenen waterput aangetroffen.

In de avonduren waren ca. 15 kinderen van de hogere klassen van de lagere school de door mij afgeschaafde sleufwanden aan het afgraven, op zoek naar potscherven. Zij vonden tientallen scherven, pijpekoppen en bronzen voorwerpen waaronder een belletje van een paardenhaam en een lepelbakje. Alles was afkomstig uit een subrecente ophogingslaag van ná 1880.

Vrijdag 14 juni 1985

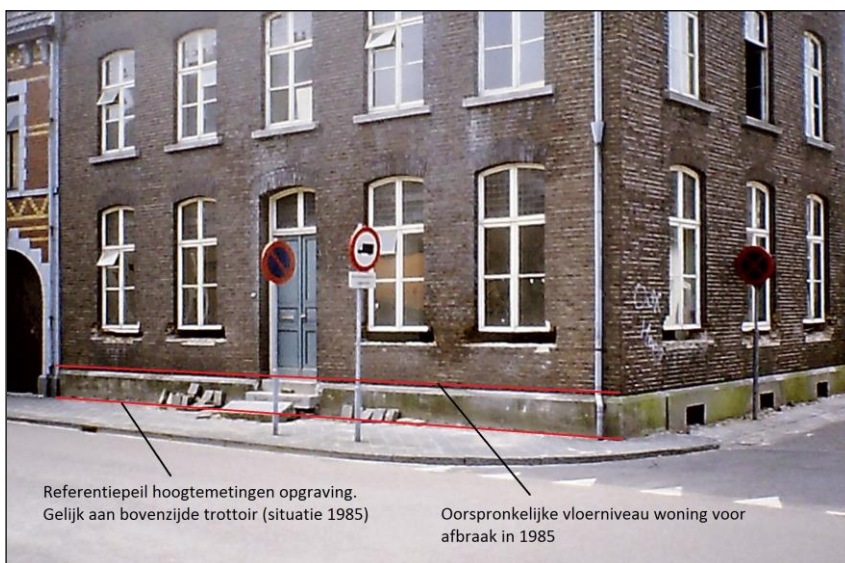
Wegens studiewerkzaamheden kon ik vandaag bij Hobus geen waarnemingen verrichten. Mijn broer Wim ging in mijn plaats en zag hoe een tweede stenen waterput werd aangetroffen, vlak langs de gisteren gevonden put. De putten zijn gedempt met geel zand.

Figuur 6. Afschaven van het profiel door Alfons Bruekers. Foto: Baer Koppen.

Referentiepeil

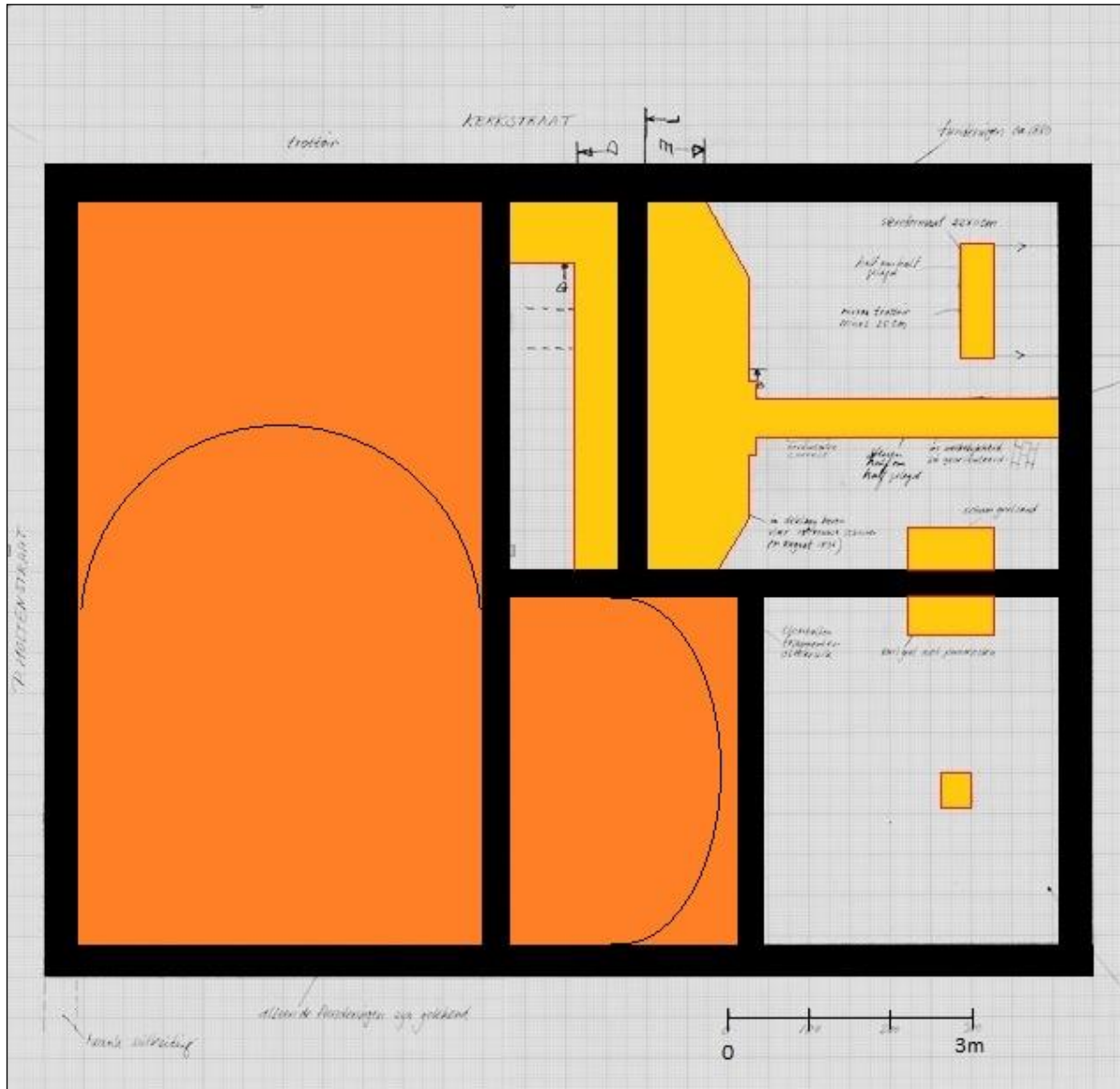
Als referentiepeil (hierna genoemd 'peil') voor de opgraving werd genomen de bovenzijde van het trottoir aan de oostzijde van de woning Kerkstraat 47. Ten tijde van de waarnemingen waren de bovengrondse resten exact tot dat referentiepeil afgebroken. Het oorspronkelijk vloerpeil van de woning lag echter een stukje hoger, omdat een natuurstenen trap van drie treden de toegang tot de woning vormde. In de hierna volgende beschrijvingen van de archeologische waarnemingen worden alle metingen uitgedrukt tegenover 'peil' en deze hoogte is in de vorm van een rode ononderbroken verticale lijn op de tekeningen aangeduid. Ook het oorspronkelijke vloerpeil van de woning staat getekend, aangeduid met een ononderbroken lijn op ca. 55 cm boven 'peil'.

Figuur 7. Aanduiding referentiepeil hoogtemetingen. Foto voor de afbraak, mei 1985. Foto: Alfons Bruekers.

3. Onderzoekresultaten

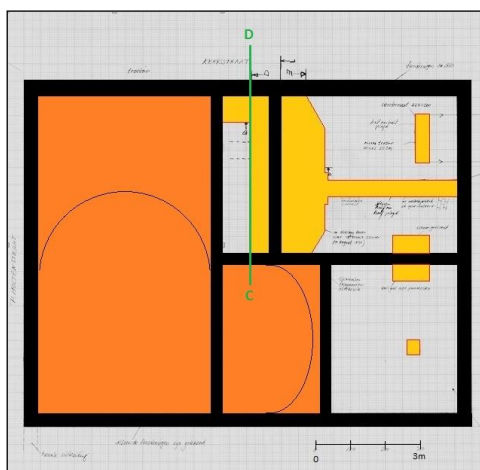
De helft van het voormalige woonhuis Kerkstraat 47 was bij de bouw in 1882 onderkelderd met twee boogkelders. Daardoor was de ondergrond op die plek volledig verwoest hetgeen archeologische waarnemingen mogelijk maakte (oranjegekleurde zone in fig. 8).

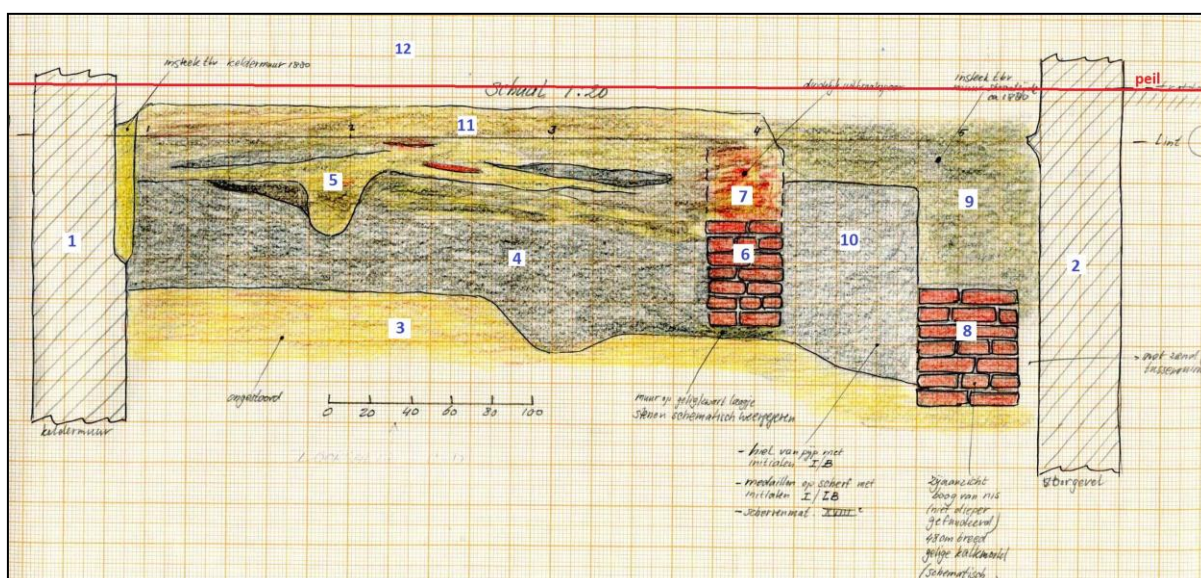
Figuur 8. Zwart: funderingen van woonhuis uit 1882, afgebroken in 1985. Oranje: vernielde ondergrond tengevolge van boogkelders uit 1882. Geel: archeologisch onderzochte delen. Het noorden ligt ter linkerzijde; de Kerkstraat aan de bovenzijde. Tekening: Alfons Bruekers.

In het vervolg van dit hoofdstuk worden alle archeologische waarnemingen beschreven aan de hand van een serie verticale profielen, kijkgaatjes en andere observaties. Zowel die binnen de contouren van het woonhuis als op de binnenplaats en in/onder de voormalige bijgebouwen.

3.1 Profiel C-D

Figuur 9. Ligging van profiel C-D.

Figuur 10. Profiel C-D, gezien naar het noorden. Tekening: Alfons Buekers.

Legenda:

1. Fundering kelderbinnenmuur. Hiervoor geen insteek aangetroffen, dus vanuit kelder opgericht en door een dun verticaal vullaagje van laag 4 gescheiden.
2. Fundering straatgevel (oostzijde woning).
3. Steriele bodem.
4. Laag, zwartgrijze homogene vulling, vermoedelijk oude bouwvoor met halverwege greppel of kuilstructuurtje..
5. Kuil of greppeltje doorheen laag 4.
6. Tweesteense bakstenen fundering, door een dun zwart laagje gescheiden van de steriele bodem 3. Intacte bovenzijde peil minus 60 cm.
7. Uitbraakspoor van fundering 6.
8. Tweesteense bakstenen fundering in boogvorm, onderdeel van een poerconstructie.
9. Insteek ten behoeve van fundering 1.
10. Homogene donkergekleurde vulling. Hierin enkele vondsten zoals een fragment van pijpekop met hielmerk IB (vondstnr. KS-HB-12) en keramiëkscherven. Vondstnummer KS-HB-04 (scherf van Raerense medaillonkan) en KS-HB-06 (gevarieerde 17^e/18^e-eeuwse keramiek).

11. Gelaagde ophogingslaag, afgewisseld geel en donkergrijs, met laagjes baksteengruis. Bovenzijde peil minus 15 cm.
12. Machinaal verwijderde bovenlaag voorafgaand aan de opgraving. Het vloernivo van de woning lag op peil plus 55 cm.

Figuur 11. Profiel C-D, greppel of kuil (5). Foto's: Alfons Bruekers.

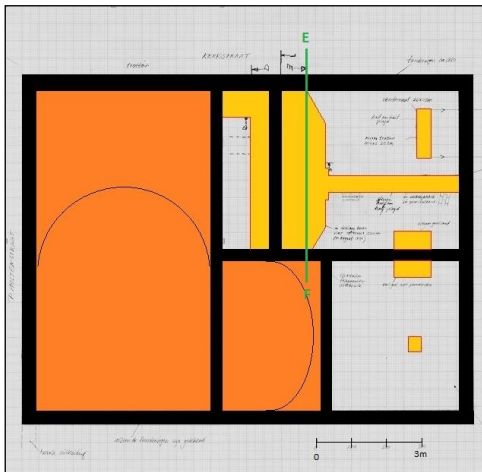

Figuur 12. Profiel C-D.

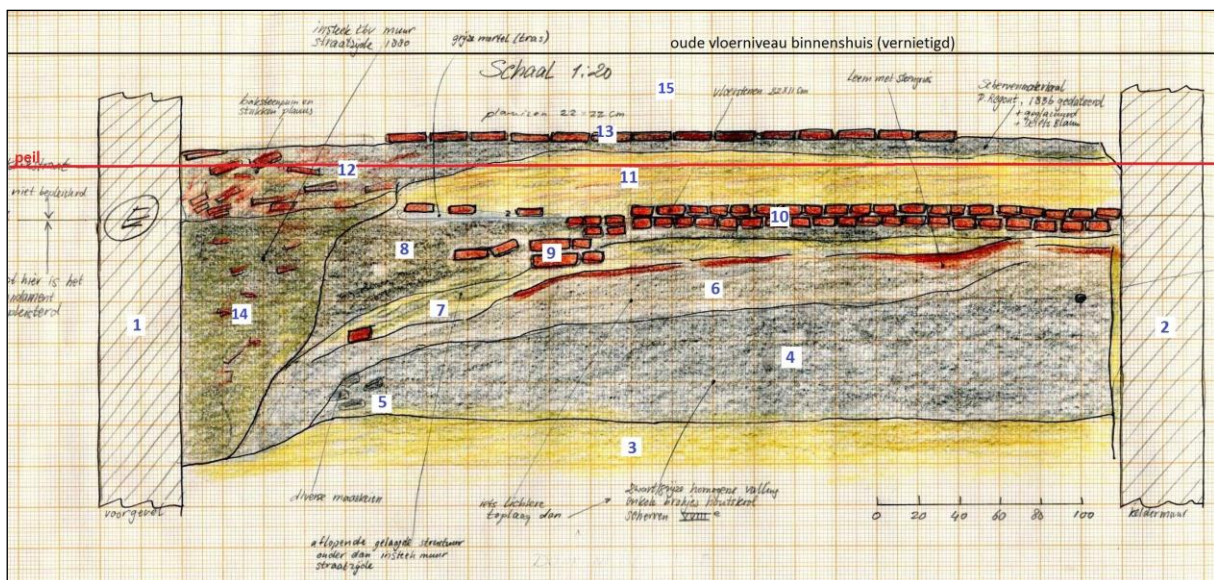

Figuur 13. Detail ophogingspakketten uit profiel C-D.

3.2 Profiel E-F

Figuur 14. Ligging van profiel E-F.

Figuur 15. Doorsnede E-F, gezien naar het zuiden. Tekening: Alfons Bruekers.

Legenda:

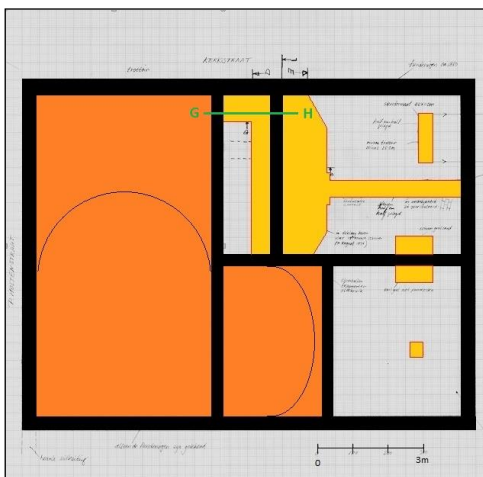
1. Oostelijke gevelfundering.
2. Fundering kelderbinnenmuur. Hiervoor geen insteek aangetroffen dus vanuit kelder opgericht en door een dun verticaal vullaagje van laag 4 gescheiden.
3. Steriele bodem, peil minus 1.30m.
4. Zwartkleurig homogene laag met veel houtskoolbrokjes en potscherfjes. Vermoedelijk oude bouwvoor of akkerlaag.
5. Concentratie maaskeien.
6. Bruingekleurde ophogingslaag met bovenin een regelmatige laagje verbrande leem. Onderin deze laag, boven de overgang naar 4, keramiekvondst KS-HB-01.
7. Gelige zandige ophogingslaag met baksteenfragmenten, van laag 6 gescheiden door een enkele cm dik leemlaagje met veel verbrande leem.
8. Insteek van oude funderingsaanleg (17^e eeuw?).
9. Grote baksteenfragmenten.
10. Vloer van in verband gelegde bakstenen, op de plaats van waarneming dubbellaags,. Gelegd op een zeer dun laagje mortel of tras. Bovenzijde vloer peil minus 25 cm.
11. Zandig-lemige geelgekleurde ophogingslaag van 25 cm dikte.

- 12. Insteeklaag met baksteenpuin en plavuisfragmenten
- 13. Vuilgrijze ophogingslaag met bovenin laag intacte rode plavuizen, maat 22x22cm. Bovenzijde peil plus 15 cm. Aan de uiterste rechterzijde, waar de plavuizen verdwenen zijn, een concentratie 19^e-eeuwse keramiek. Vondstnummer KS-HB-07.
- 14. Insteek voor fundering (spoor 1).
- 15. Machinaal verwijderde bovenlaag. Bovenzijde daarvan is het oorspronkelijke looppniveau van de woning en heeft hoogte peil plus 55 cm.

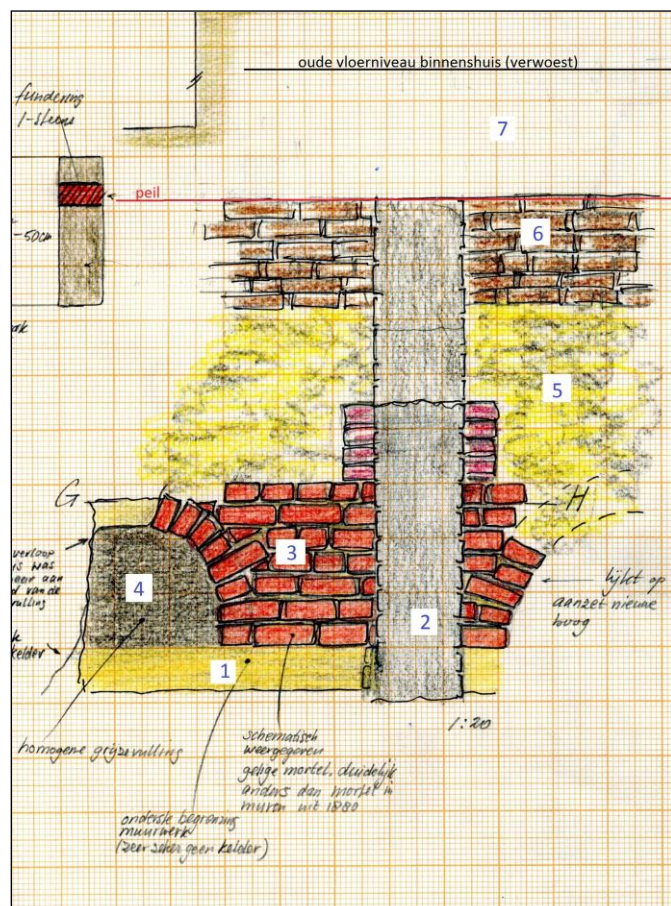

Figuur 16. Ophogingspakketten onder de bakstenen vloer (10). Foto: Alfons Bueckers.

3.3 Profiel G-H

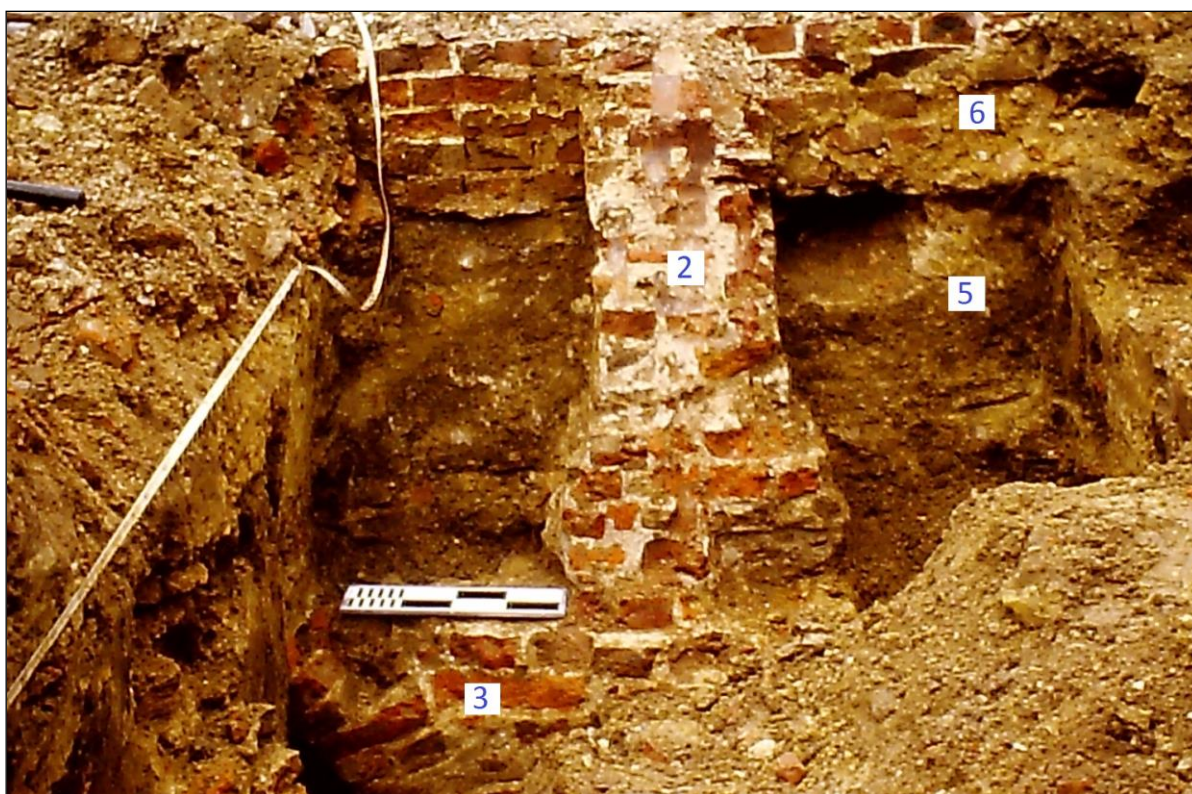
Figuur 17. Ligging van profiel G-H.

Figuur 18. Tekening van profiel G-H. tekening: Alfons Bueckers.

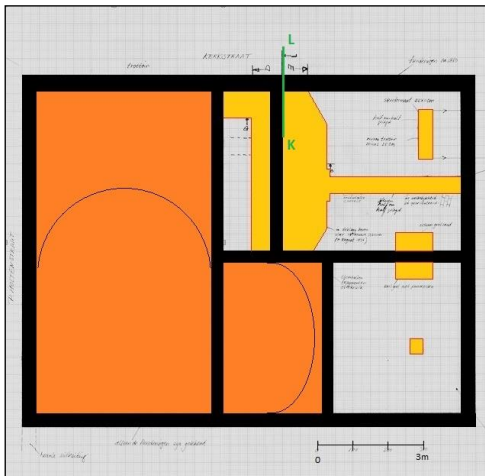
Legenda:

1. Steriele ondergrond vanaf peil minus 185 cm.
2. Fundering in steens baksteen, binnenmuur uit 1882, in verband gemetseld met oostgevel (6). Fundering (2) is naar beneden toe verdikt en lijkt voort te bouwen (en af te steunen) op oudere fundering (3).
3. Boogvormige poeren in dubbelsteense baksteen. Twee boogdelen zichtbaar. Boogwijdte zal 60 cm binnenwerks hebben bedragen en de booghoogte 45 cm ten opzichte van het funderingsvlak op de steriele bodem.
4. Met vuilzwarte grond gevulde boognis van funderingspoer (3).
5. Vuilgeel/bruin ophogingspakket
6. Funderingsmuur oostgevel, merkwaardig genoeg slechts gefundeerd op ophogingspakket zonder vleilaag. Onderzijde fundering peil minus 45 cm.

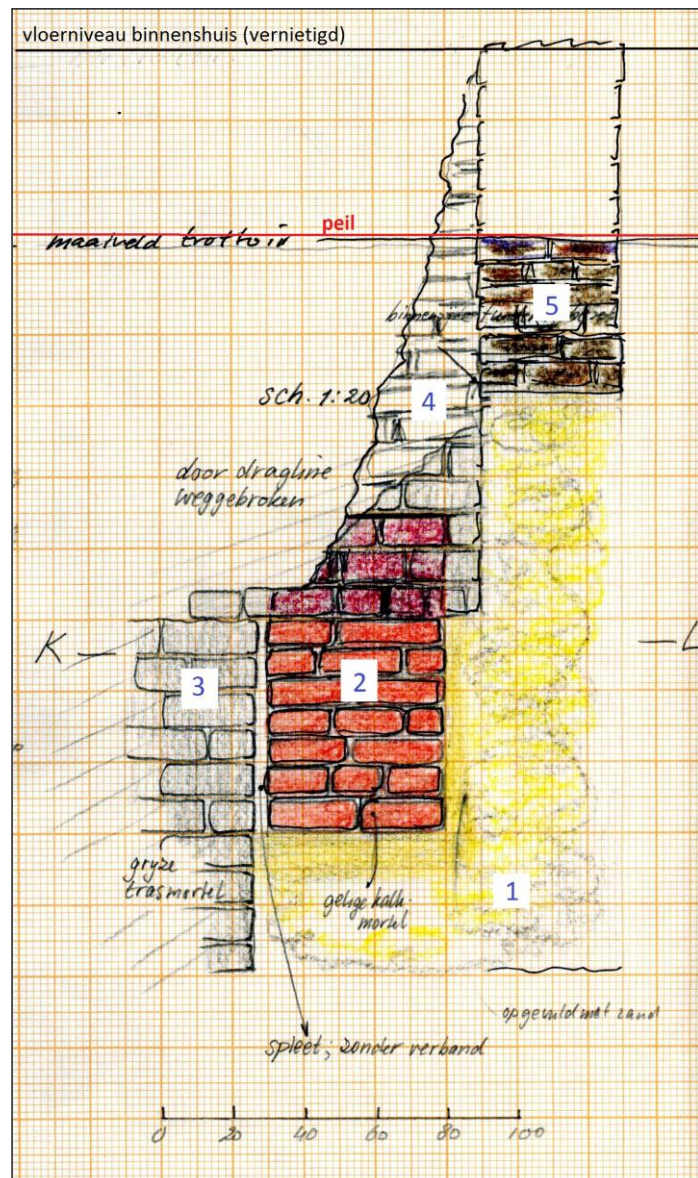

Figuur 19. Aanzicht van profiel G-H. Foto: Alfons Bruekers.

3.4 Profiel K-L

Figuur 20. Ligging van profiel K-L.

Figuur 21. Profiel K-L gezien naar het noorden.
Tekening: Alfons Bruekers

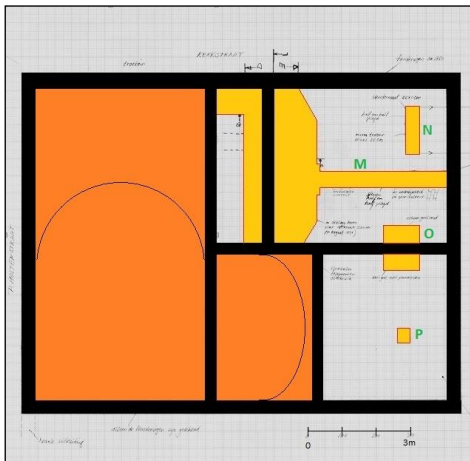
Legenda:

1. Steriele ondergrond, vastgesteld tot peil minus 250 cm.
2. Tweesteense funderingspoer, boogvormig. Onderzijde op steriele grond, hoogte peil minus 170 cm.
3. Baksteenfundering, maximaal vastgesteld diepte peil minus 250 cm maar wellicht nog dieper. Zonder verband en met een kleine spleet tegen spoor 2 geplaatst.
4. Fundering van binnenmuur uit 1882, gefundeerd op oudere funderingspoer (spoor 2). Door dragline gedeeltelijk vernield.
5. Fundering van oostgevel uit 1882, zeer opmerkelijk genoeg niet dieper gefundeerd dan peil minus 45 cm op geellemig zand.

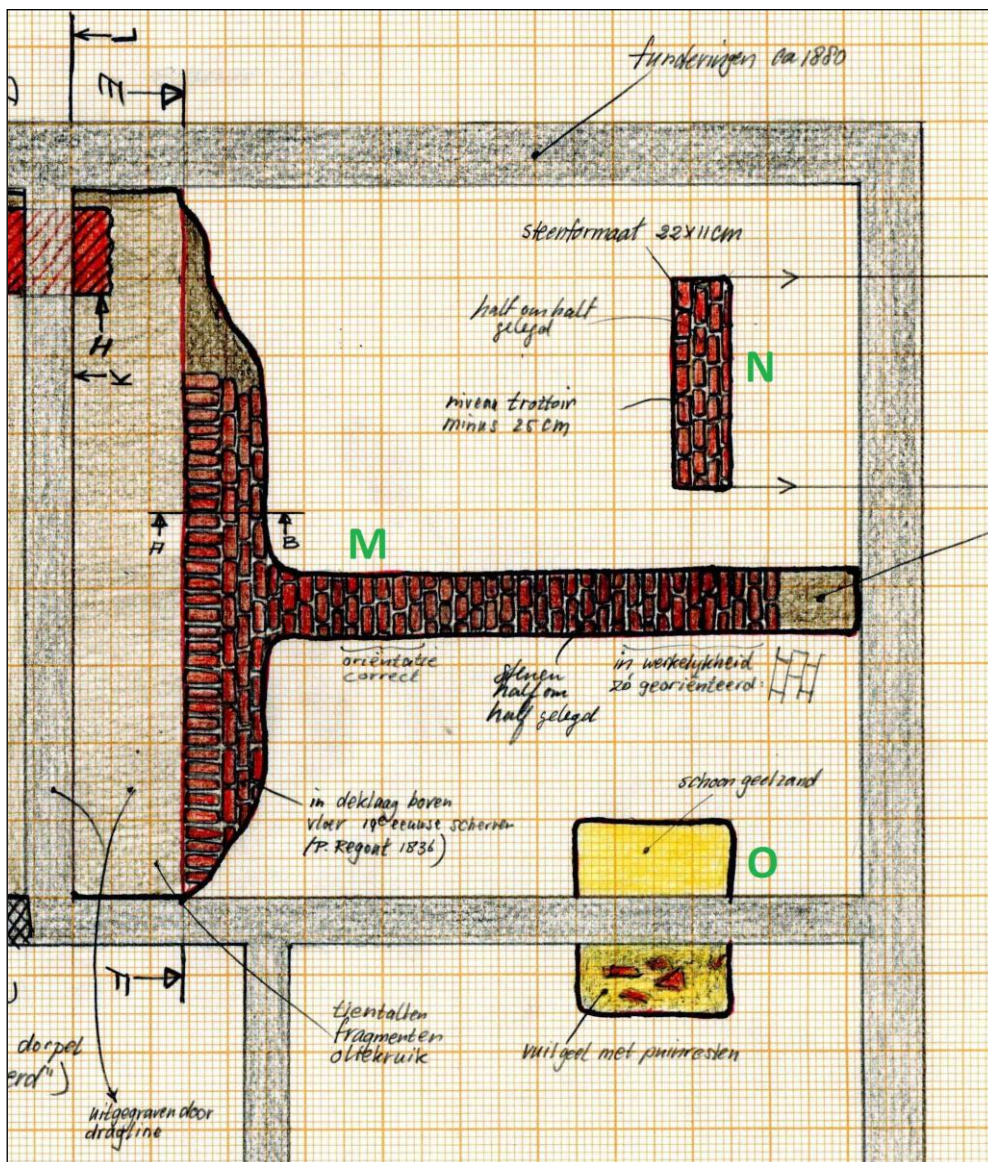

Figuur 22. Bovenaanzicht van profiel K-L. Duidelijk te zien is de koude las tussen 2 en 3. Foto: Alfons Bruekers.

3.5 Vlakken M t/m P

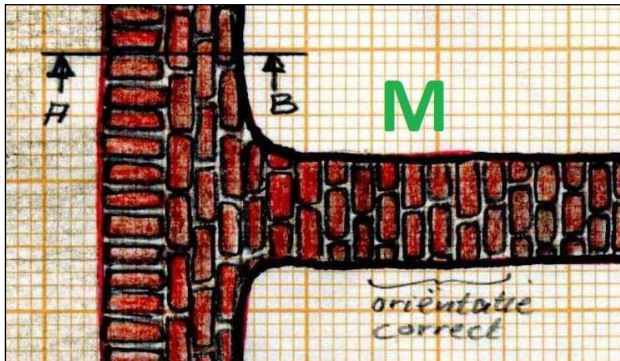
Figuur 23. Ligging van vlakken M-P.

Figuur 24. Waarnemingen M, N en O. Tekening: Alfons Bruekers.

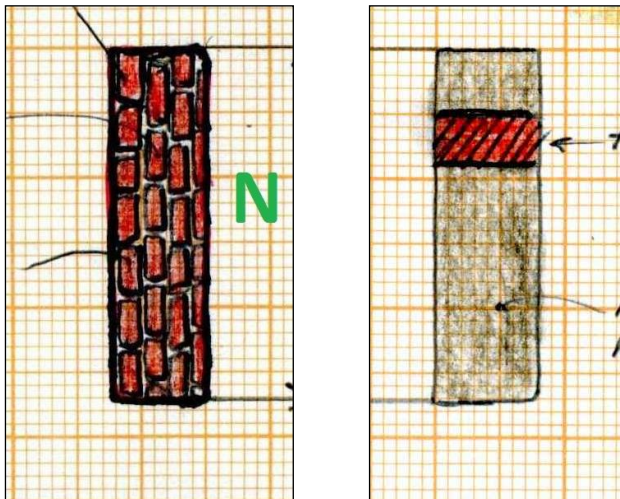
Legenda:

- M. Vloer van liggende bakstenen, formaat 22x11 cm, in halfsteens verband gelegd in een leemlaag. De oriëntatie van de bakstenen is oost-west, met uitzondering van de noordelijke randzone, waar een aaneengesloten rij noord-zuid-georiënteerde stenen de begrenzing vormt. Aan de zuidelijke kant lijkt de oriëntatie geleidelijk aan weg te driften. De uiterste rand in het zuiden (vanaf 50 cm vanaf de zijgevel) is verdwenen door de aanleg van de insteek van de funderingsmuur van de zuidgevel. Bovenzijde bakstenen vloernivo is peil minus 25 cm. In de vullaag bóven de vloer werd een potscherf van Regoutkeramiek gevonden, met fabricagestempel van na 1836 (vondstnr. KS-HB-07).

Figuur 25. Detailopname uit kijkgat M met de begrenzing van de baksteenvloer. Tekeningen: Alfons Bruekers.

- N. Kijkgat van 50x125cm. Hierin hetzelfde beeld vastgesteld als in M, namelijk op peil minus 25 cm een aaneengesloten bakstenen vloer van liggende bakstenen in halfsteens verband. Na het verwijderen en verdiepen van dit kijkgat bleek daaronder een noord-zuid-georiënteerde fundering, steens van dikte, aanwezig. Bovenzijde hiervan op peil minus 50cm.

Figuur 26 en 27. Bovenaanzicht van kijkgat N. Links de baksteenvloer op diepte peil minus 25 cm en rechts de daaronder liggende fundering op diepte peil minus 50 cm.

- O. Kijkgat van 100x100 cm. Hierin alleen maar schoon geel zand resp. geel zand met puinresten aangetroffen, maar geen vloer zoals in M en N. De verklaring lijkt te liggen in het feit dat we hier de insteek van een funderingsmuur uit 1882 hebben geraakt, die door de vloer heen is gebroken.

- P. Kijkgat van 40x40 cm. Hierin wederom op peil minus 25 cm de bakstenen vloer aangetroffen, hetgeen de hypothese uit punt O versterkt.

Figuur 28 (links). De bakstenen vloer uit kijkgat M, gezien naar het zuiden. Op de voorgrond de begrenzing door een rij strekstenen. Foto: Alfons Bruekers.

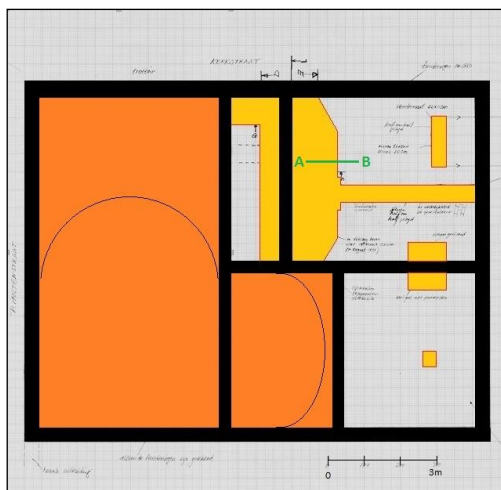

Figuur 29 (rechts). De bakstenen vloer vanaf bovenzijde. Uiterst rechts de (leeggehalde) insteek van de fundering van de zuidgevel. Duidelijk te zien dat de baksteeriorientatie van links naar rechts wegdrift. Foto: Alfons Bruekers.

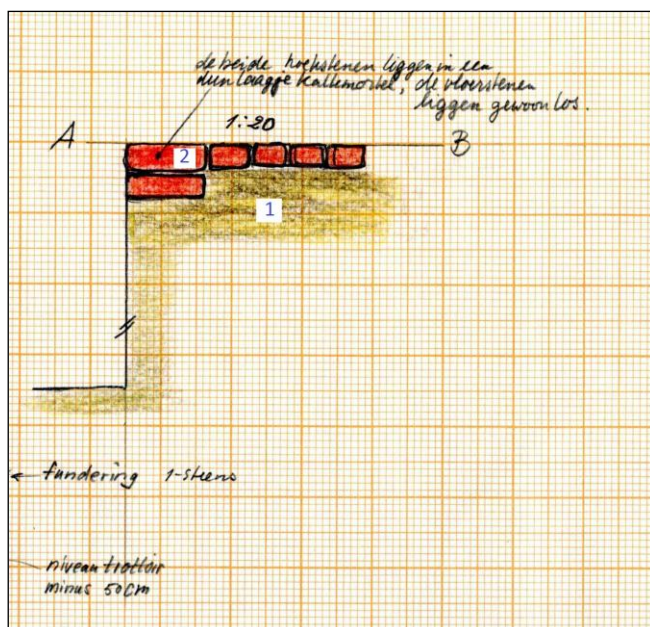

Figuur 30. Bovenaanzicht van de baksteenvloer in kijkgat M vanuit het noorden. Foto: Alfons Bruekers.

3.6 Profiel A-B

Figuur 31. Ligging van profiel A-B.

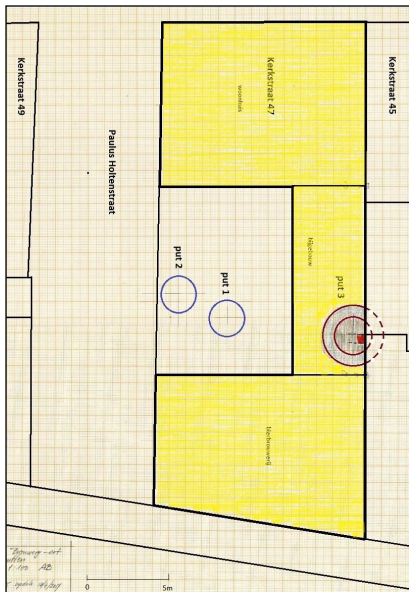

Figuur 31. Profiel A-B.

Legenda:

1. Leemlaag waarom enkellaags liggende bakstenen formaat 22x11 cm, oost-west-georiënteerd. Bovenzijde baksteenlaag peil minus 25 cm.
2. Dubbellaags gestrekte baksteenlaag, zuid-noord-georiënteerd, in dunne laag kalkmortel gelegd en de begrenzing vormend van de vloer.

3.7 Vlak binnenplaats

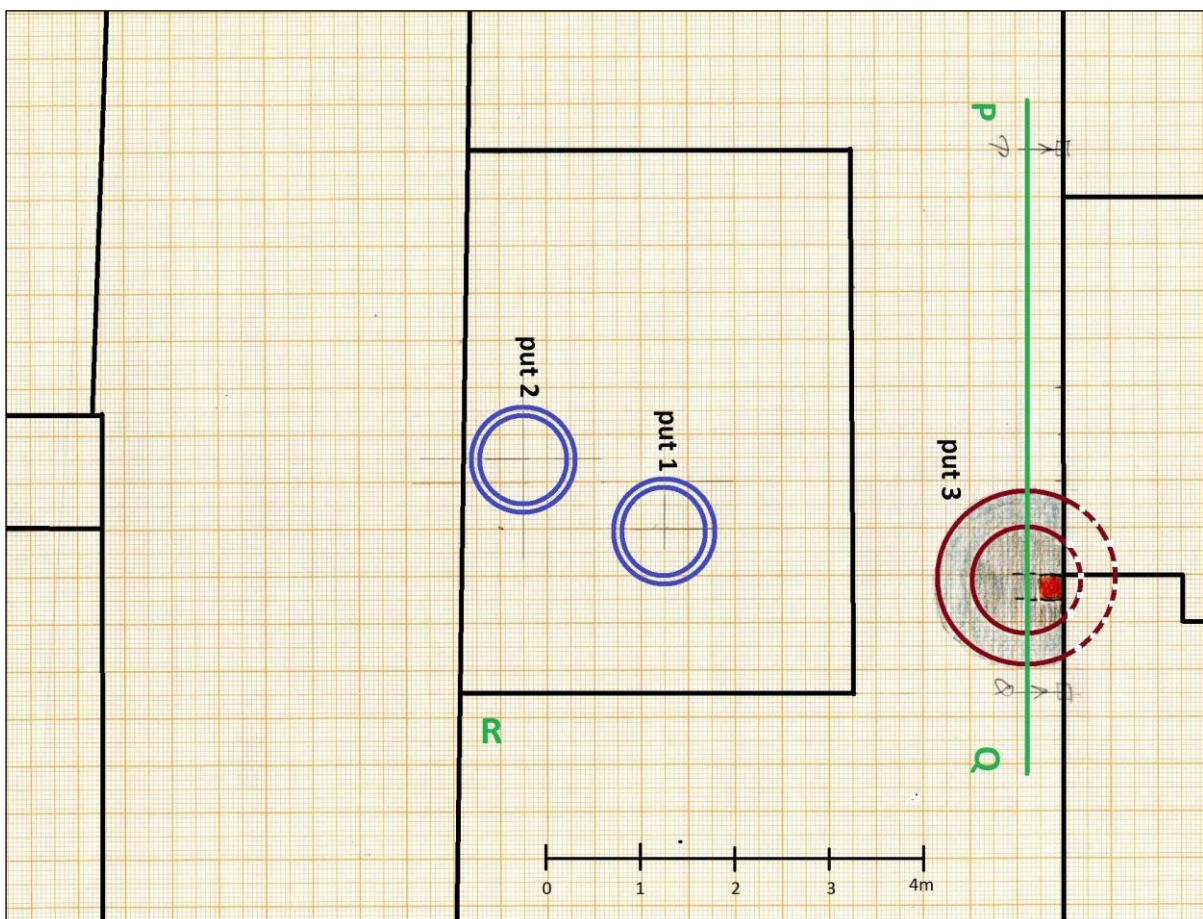

Op de binnenplaats (waartoe we ook de zone van de in 1969 afgebroken tussenvleugel tussen woonhuis en brouwerij rekenen) werden drie waterputten gevonden.

Als referentiehoogte voor de waarnemingen op de binnenplaats is gekozen voor het actuele peil van de erfverharding. Hoewel een exacte waterpassing niet heeft plaatsgevonden, komt dit peil nagenoeg overeen met het voor de waarnemingen in het woonhuis gehanteerde referentiepeil, eerder aangeduid als 'peil'.

Gedetailleerd waarnemingen van andere sporen waren onmogelijk vanwege het machinale uitgraven van de binnenplaats en het sterk verstoorte karakter van de ondergrond.

Figuur 32. Ligging binnenplaats.

Figuur 33. Ligging van de waterputten P1, P2 en P3.

Legenda

P1 Waterput

- Intact.
- Gemetselde bakstenen, liggend.
- Gemetseld koepelgewelf, intact, bovenzijde peil minus 2,00m.
- Waterpeil vastgesteld op peil minus 4,50m
- Diepste punt waterput vastgesteld op ca. peil minus 6,00m.
- Vondstenmateriaal: geen.

P2 Waterput

- Intact.
- Gemetselde bakstenen, staande, kops.
- Binnendiameter 2m.
- Gemetseld koepelgewelf, intact, hoogte niet gedocumenteerd.
- Waterdragend, waterpeil niet vastgesteld.
- Vondstenmateriaal: geen.

P3 Waterput

Gedempt.

Vermoedelijk houten bekisting, kist- of boomstamput.

Insteek en putkern deels liggend op buurperceel Kerkstraat 45.

Put overdekt door voormalig bijgebouw uit 1882.

Vondstenmateriaal: enkele laatmiddeleeuwse scherven uit putinsteek (vondstnr. KS-HB-08).

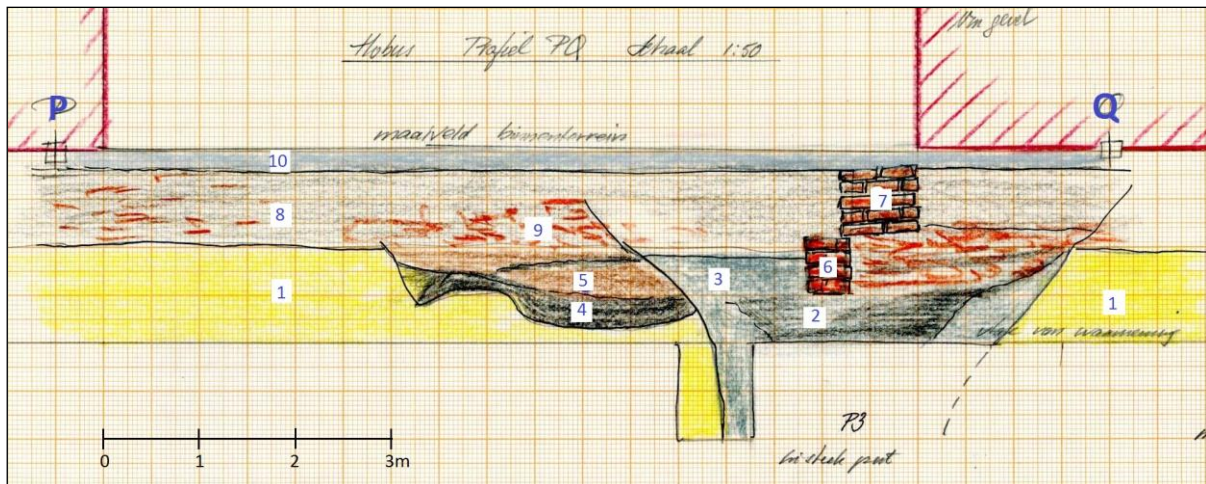
Bij de waterputten P1 en P2 hebben we naar alle waarschijnlijkheid te maken met industriële waterputten voor de bierbrouwerij ter plaatse. Als dat geval is dateren zij uit 1878 of kort daarna.

Put 3 heeft een veel hogere ouderdom, zowel vanwege zijn bouwwijze, ligging (deels buiten het perceel) en vondstenmateriaal. Een datering in de late middeleeuwen ligt voor de hand. Zie voor een nadere toelichting hierop: profiel P-Q hierna.

3.8 Binnenplaats profiel P-Q

Figuur 34. Situering van profiel P-Q.

Figuur 35. Profiel P-Q. Tekening: Alfons Bruekers.

Legenda:

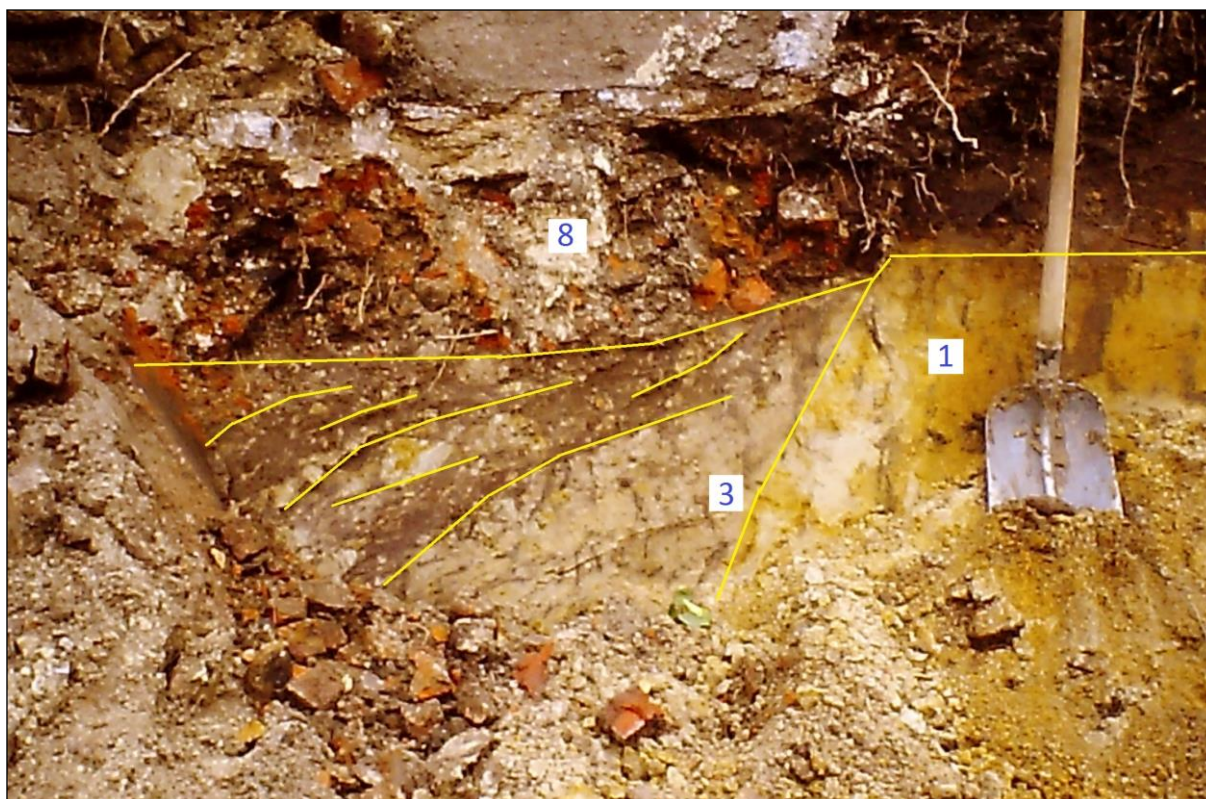
1. Steriele ondergrond (vastgesteld tot maximaal peil minus 3,00 m).
2. Zwartgrijze kernvulling waterput P3, sterk ingeklonken.
3. Lichtgrijze insteek waterput P3. Vondstenmateriaal enkele laat-middeleeuwse scherven vondstnr. KS-HB-08, vermoedelijk 15^e-eeuws.
4. Zwarte humeuze vulling afvalkuil met houtskoolresten, doorsneden door waterput.
5. Lichtbruine vulling afvalkuil.
6. Uitbraakspoor oude fundering, steens. Bovenzijde peil minus 90 cm.
7. Tweesteense fundering. Bovenzijde peil minus 25 cm. Waarschijnlijk correluerende met subrecente bovengrondse structuren buurperceel Kerkstraat 45.
8. Ophogingspakket met gemengde massa en baksteenpuin.
9. Puinzone.
10. Subrecente ophogingslaag (aanleg parkeerterrein 1969).

Door middel van sondage met een stalen buis is vastgesteld dat de waterput P3 tot minstens peil minus 4,50 m reikte. De vulling bestond uit een weke grijze massa en kon wegens de terreinomstandigheden en de voortschrijdende afbraak niet verder onderzocht worden.

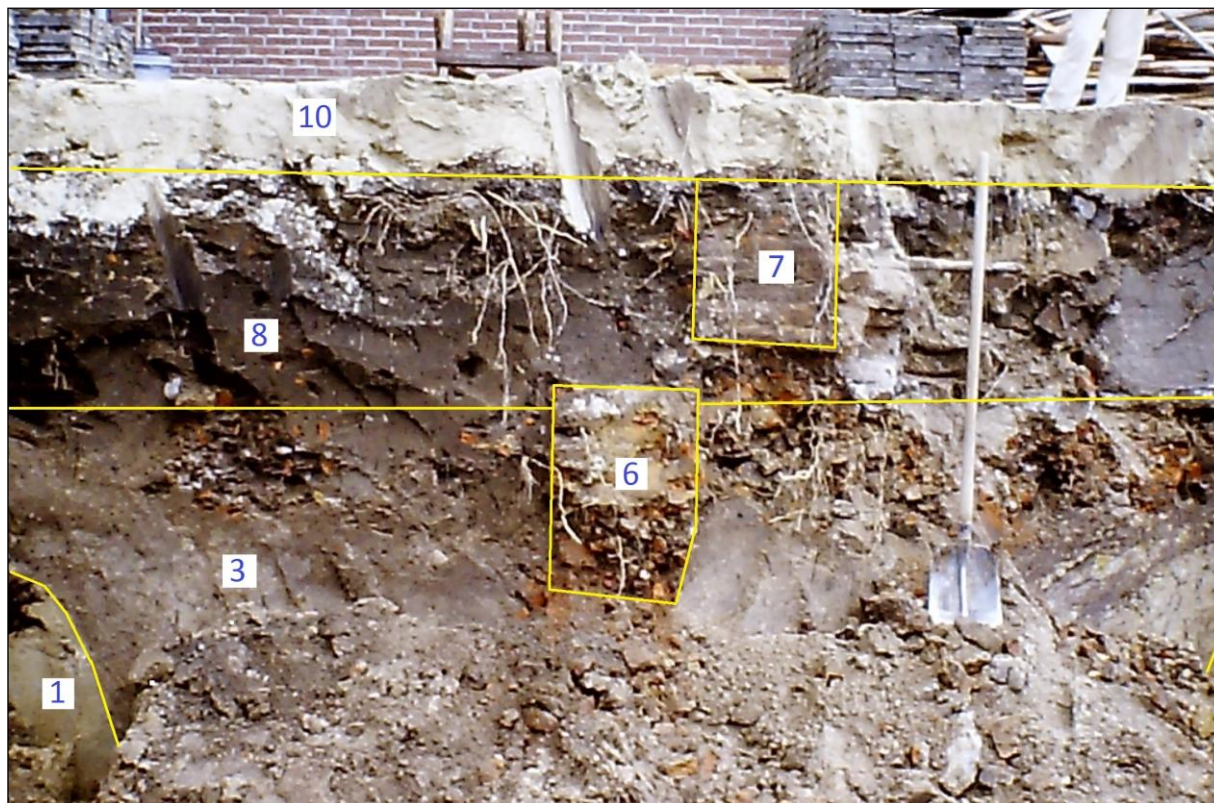
Het karakter van de bouwwijze van de waterput P3 (boomstamp, kistput, combinatieput?) kon niet worden vastgesteld. Het beperkte vondstenmateriaal en het algemene beeld suggereren een ouderdom van laat-middeleeuwse oorsprong. Daarmee is het niet het oudste bodemspoor ter plaatse, want de insteek van de waterput is duidelijk jonger dan afvalkuil spoor 4/5. Deze leverde helaas geen dateerbaar materiaal op.

Figuur 36. Oostelijke insteek (3) van waterput P3, deze doorsnijdt een oudere afvalkuil met humeuze bodemlaag (4, 5) en wordt bedekt door puinlaag (8). Foto's: Alfons Bruekers.

Figuur 37. Westelijke zijde ingeklonken insteek (3) van waterput P3 in de steriele bodem (1). Daarboven puinrijke ophogingslaag (8).

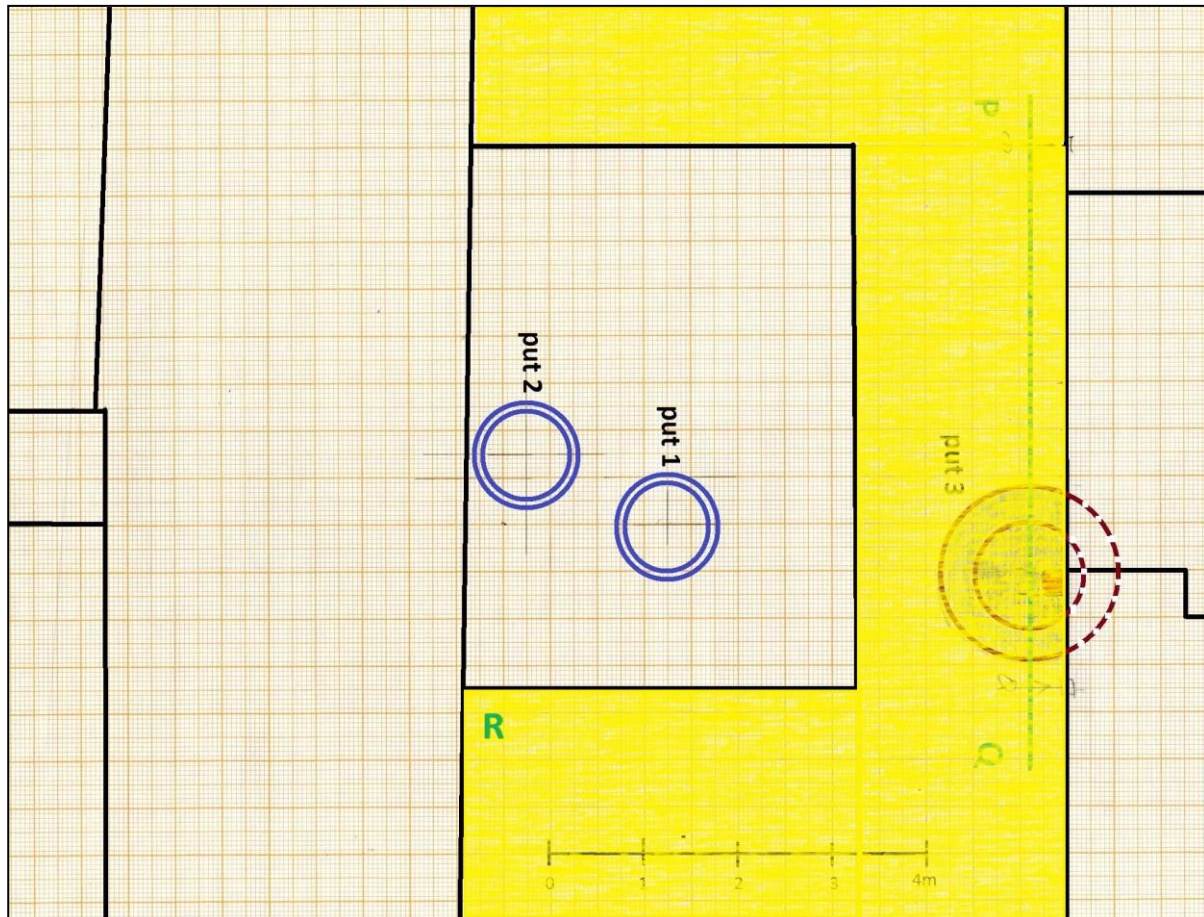

Figuur 38. Middenzone van de insteek (3) van waterput P3 met het uitbraakspoor (6) en fundering (7). Daarboven puinpakket (8) en moderne egalisatielaag (10).

3.9 Profiel R

Het westelijke gebouw, de in 1969 bovengronds afgebroken bierbrouwerij, werd bij het onderzoek aangetroffen. Het onderkelderde gebouw (onderaan in fig. X) was volgestort met puin. Bij het leeggraven werden twee opmerkelijke vondsten gedaan, die zich overduidelijk niet meer in situ bevonden maar wel worden beschreven. In de noordoostelijke hoek van de brouwerij (gemarkt met de letter R) werd een bierfles van de brouwerij De Pelikaan gevonden (vondstnr. KS-HB-09).

Verder werd een groot natuurstenen blok met ingekapte groeven gevonden (vondstnr. KS-HB-11).

Figuur 39. Ligging van waarnemingszone R in de hoek van het voormalige brouwerijgebouw.

Figuur 40. Machinale verwijdering van het stortmateriaal in de kelders van het voormalige brouwerijgebouw. Foto: Alfons Bruekers, mei 1985.

4. Vondstbeschrijvingen

In dit hoofdstuk volgt de catalogus van de belangrijkste keramische vondsten uit de opgraving van Kerkstraat 47.

KS-HB-01

Deze vondst betreft een (bijna) archeologisch complete voorraadpot van steengoed met een bijna cilindrische vorm en naar buiten geknikte vlakke rand, op een gelobde standing. Sporen van een oor of greep (die er ongetwijfeld geweest zal zijn) zijn helaas niet bewaard gebleven.

Een exemplaar met vergelijkbare rand is gevonden in de Maas bij Cuijk en wordt daar zeer globaal tussen 1650 en 1800 gedateerd en als afkomstig uit Langerwehe geïnterpreteerd. De onderbouwing van de datering lijkt gezien de vondstomstandigheden wat aan de zwakke kant (Seinen 2013 p. 15).

Een Venlose beerput leverde een vrijwel compleet exemplaar van type s2-pot-6 op. Afkomstig uit Langerwehe maar, anders dan het Nederweeter exemplaar, voorzien van zoutglazuur en een medaillon-appliqué. De vorm is verder congruent met het Nederweeter exemplaar maar de afwerking wijkt duidelijk af. Het Venlose exemplaar dateert uit 1600-1750 (Van der Velde et al 2009 p. 903 en 992).

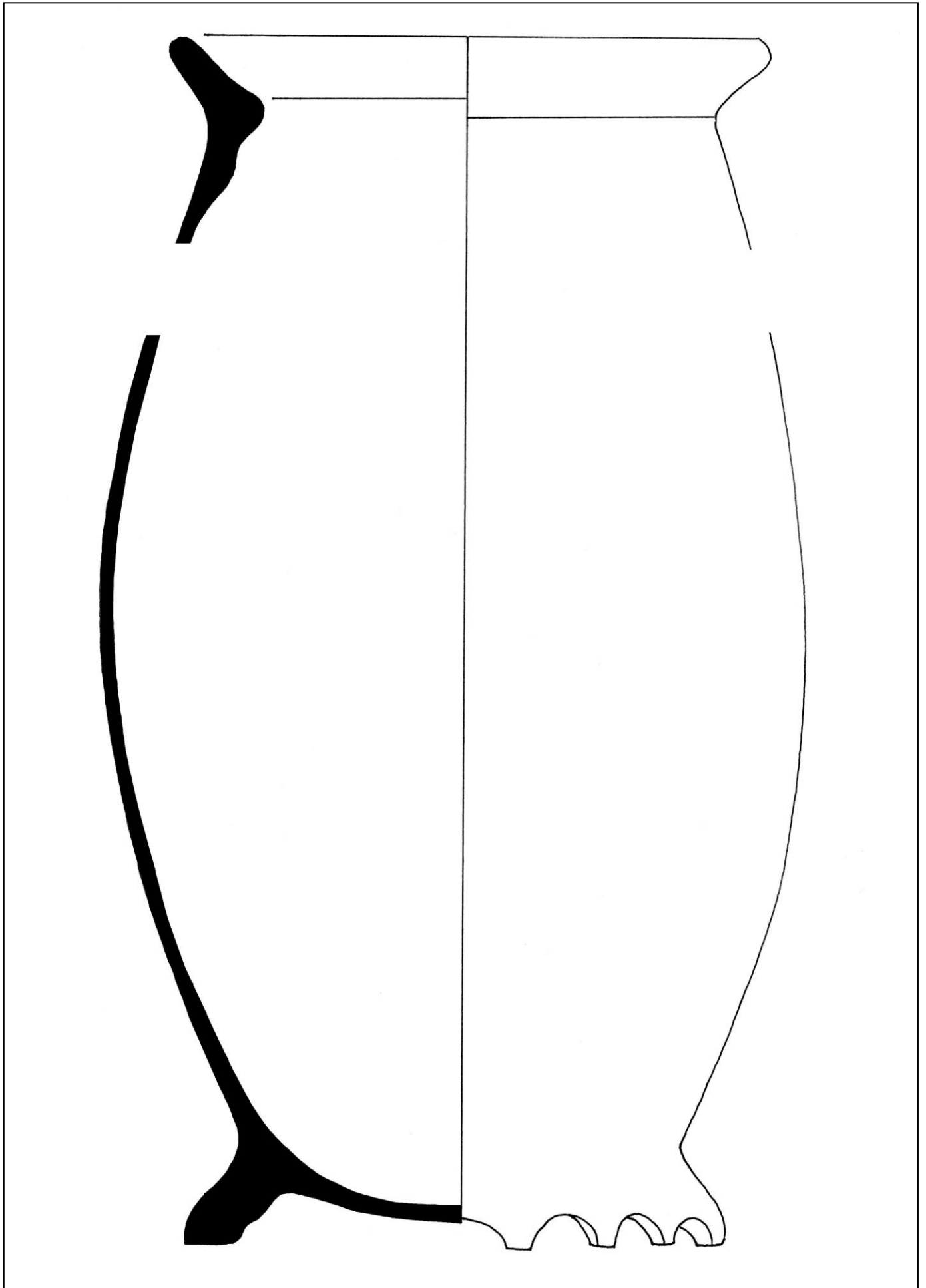
In de algemene keramiek-typologie van S. Ostkamp wordt type s2-pot-6 in de eerste helft van de 17^e eeuw gedateerd.

Al met al is KS-HB-01 een wat afwerking betreft a-typisch exemplaar van een op zich goed te duiden vormvariant. De datering kunnen we met enig voorbehoud plaatsen tussen 1650 en 1800.

Tabel 1: Deventer classificatie		
vondstnummer	1	KS-HB-01
typenummer	2	s2-pot-6
datering	3	1650-1800 (typologisch)
maten max diameter / hoogte	4a	210 / ca. 360
vorm	4b	hoge vrijwel cilindrische pot met naar buiten geknikte rand
baksel	5a	steengoed (gres)
oppervlakte glazuur	5b	matte, dekkende mangaan- engobe, ruw-schurend
decoratie	5c	geen
diversen	5d	-
voet of bodem	6a	gekende gelobde standing
additieven	6b	oor of oren niet bewaard gebleven
completeheid	6c	grotendeels
functie/naam	7	voorraad- of inmaakpot
herkomst / productiecentrum	8	Langerwehe
literatuur	9	Seinen 2013, 15. Van der Velde et al 2009, 992. Ostkamp, passim.

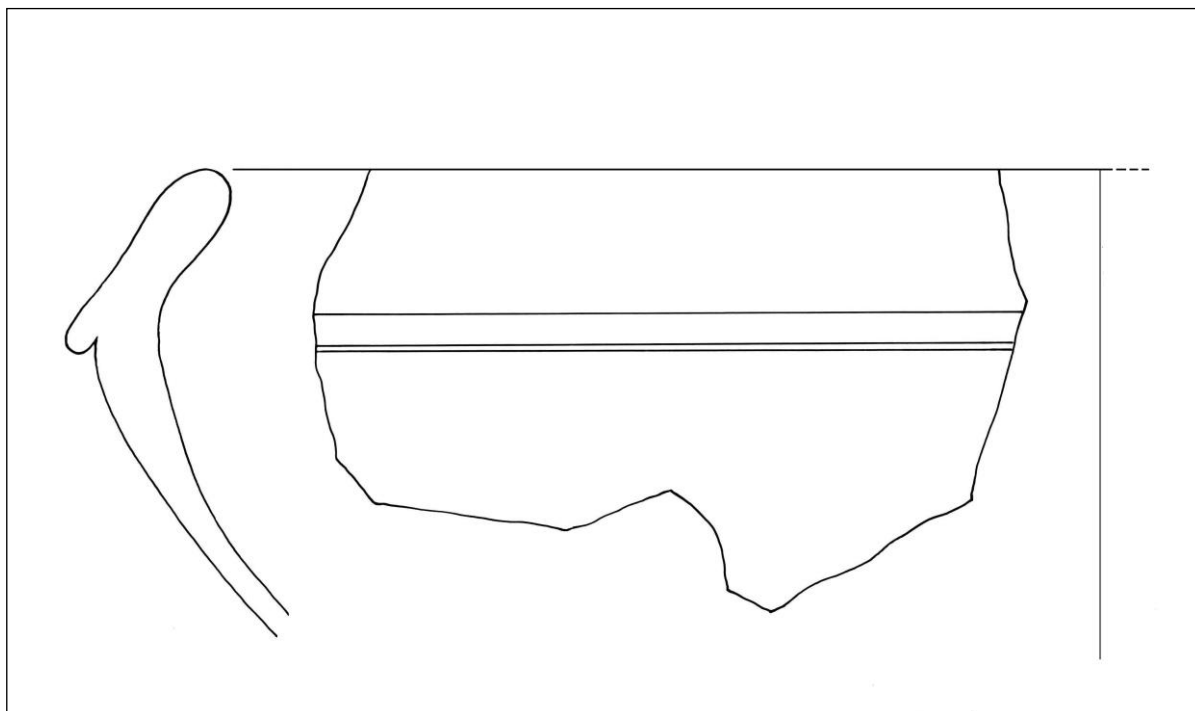
Figuur 41. Vondstnr. KS-HB-01.
Foto: Alfons Bruekers.

Figuur 42. Vondstnr. KS-HB-01. Schaal 1:1,5. Tekening: Alfons Bruekers.

KS-HB-02

Tot het oudste dateerbare materiaal van de opgraving Kerkstraat 47 mag worden gerekend een grote randscherf van handgevormde, blauwgrijze Elmpter waar. Deze kan gedetermineerd worden als een kom van het type bg-kom-1, dat redelijk zeldzaam is maar bij enkele laatmiddeleeuwse opgravingen herkend is.

Figuur 43. Vondstnr. KS-HB-02. Randfragment van een handgevormde kom van Elmpter waar, ca. 1275-1350. Schaal 1: 1,5. Tekening: Alfons Bruekers.

Tabel 2 Deventer classificatie		
vondstnummer	1	KS-HB-02
typenummer	2	bg-kom-1
datering	3	1275-1350 (typologisch)
maten max diameter / hoogte	4a	ca. 380/onbekend
vorm	4b	kom met ongeribbelde,
baksel	5a	blauwgrijsbakkend, handgevormd
oppervlakte glazuur	5b	geen; blauwgrijs gesmoord aan binnen- en buitenzijde
decoratie	5c	geen
diversen	5d	ongeribbelde, brede bandvormige naar binnen neigende rand met geprononceerde doorn
voet of bodem	6a	niet aanwezig
additieven	6b	
completeheid	6c	niet compleet, slechts groot randfragment
functie/naam	7	kom
herkomst / productiecentrum	8	Elmpt
literatuur	9	Vandevelde 2009, 108. Janssen 1983, 107, Schurmans.

Een vergelijkbaar en afgezien van de kleur van het baksel identiek exemplaar is bekend uit de opgraving van een beerput in Roermond-Steenen Trappen (Vandevelde 2009). Ook dat exemplaar heeft een diameter van circa 390 mm en kent een geknepen standring (waarvan in het Nederweeter geval helaas geen scherven zijn aangetroffen). Het Roermondse exemplaar wordt gedateerd tussen 1275-1350.

Opgravingen aan de Beurdsstraat in Den Bosch (Janssen 1983) leverden vergelijkbare Elmpter komfragmenten op, die ook daar worden gedateerd in de periode 1275-1350.

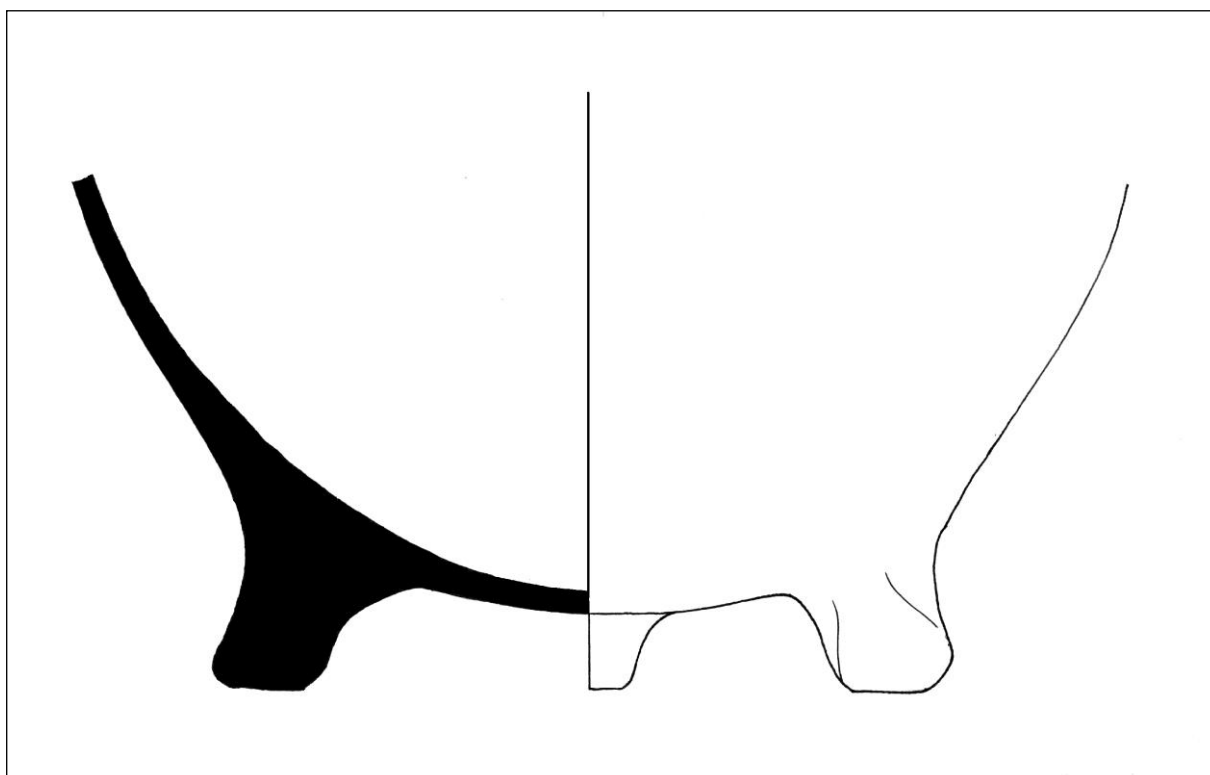
Het onderzoek tenslotte van de Vrije Universiteit Amsterdam in Overpelt-Bolackers leverde eenzelfde exemplaar van het vormtype bg-kom-1 op (Schurmans 2014) dat door hem tussen 1275 en 1360 wordt gedateerd.

De conclusie is dus dat het komfragment uit Nederweert-Kerkstraat 47 tussen 1275 en 1350 mag worden gedateerd.

KS-HB-03

Dit object is wat lastig classificeerbaar omdat het slechts een bodem betreft. Toch kan aan de vorm en het materiaal een redelijke betrouwbare identificatie worden ontleend. Het betreft een roodbakkende driepotige grape met bolle bodem. Er zijn uit de literatuur diverse verwante typen bekend, maar een precieze duiding is wegens het ontbreken van randfragmenten niet mogelijk. Zeer waarschijnlijk gaat het om een grape type r-gra-7 of een variant op dat thema.

De scherf is naar oranje neigend roodbakkend en alleen de binnenzijde van de grape kent plaatselijk loodglazuur.

Figuur 44. Vondstnr. KS-HB-03. Voet van een driepotige grape. Schaal 1;1,5. Tekening: Alfons Bruekers.

Parallellen uit Deventer (Clevis 1989) worden in de periode 1525-1575 gedateerd. Er zijn ook exemplaren uit een beerput in Nijmegen-Hof van Batenburg bekend, die overigens een halve eeuw vroeger gedateerd worden

Voorzichtigheidshalve dateren we het Nederweertse grape-fragment tussen 1600 en 1650.

Tabel 3: Deventer classificatie		
vondstnummer	1	KS-HB-03
typenummer	2	r-gra-7 of vergelijkbaar
datering	3	1500-1600 (typologisch)
maten max diameter / hoogte	4a	ca. 240 mm / niet bekend
vorm	4b	bolvorming en bolle bodem
baksel	5a	oranjerood
oppervlakte glazuur	5b	spaarzaam loodglazuur
decoratie	5c	geen
diversen	5d	
voet of bodem	6a	bolle bodem met drie geknepen standvoeten waarvan er slechts twee bewaard zijn
addities	6b	
completeid	6c	alleen bodem
functie/naam	7	grape
herkomst / productiecentrum	8	Maaslands
literatuur	9	Clevis en Kottman, 97. Thijssen p. 74.

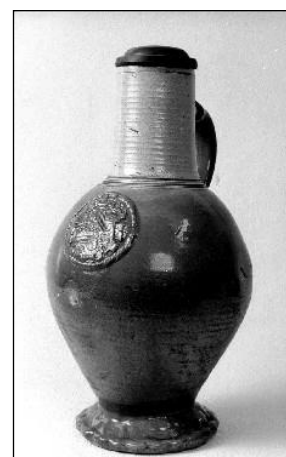
KS-HB-04

Deze vondst betreft een fragment van een medaillon van een Raerense steengoedkruik. De beeldzijde is voorzien van een overdadige bruine zoutglazuur, de binnenzijde van een dekkende glanzend-grijze glazuur. De scherf is grijskleurig en gres-achtig.

De afbeelding op het medaillon is slechts gedeeltelijk bewaard. Duidelijk is dat het om een wapenschild met geharnaste borstbeelden gaat. Boven het wapen bevinden zich de initialen [..].L. en I.B. Die laatste letters kunnen we toeschrijven aan de beroemde Raerense keramiekhandelaar Jan Baldems (ook: Jan Baldems Mennicken). Volgens de literatuur duidt de andere initiaal, die in dit geval niet identificeerbaar is, op de vervaardiger of pottenbakker. De verder niet reconstrueerbare kan past in een wijd verbreide traditie van Raerense kannen met wapens van hoogwaardigheidsbekleders als Philips II, Franse, Duitse en Deense koningen. Kannen met de signatuur van Jan Baldems worden gedateerd in de periode 1585-1600. Een goed vergelijkbare kan of kruik van Jan Baldems staat afgebeeld in fig. 46.

Figuur 45. Vondstnr. KS-HB-04. Fragment van medaillon van Raerense kruik, eind 16^e eeuw. Foto: Alfons Bruekers.

Figuur 46. Ter referentie: Raerense kruik met wapenmedaillon en initialen IB van Jan Baldems, ca. 1585. Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel. Foto: internet.

KS-HB-05

Een merkwaardige natuursteen vondst is een rechthoekig blok Naamse hardsteen van ca. 100x100x40 mm. De bovenzijde vertoont sterke verwerings- en slijtagesporen. De onderzijde lijkt subrecent gebroken te zijn en vertoont een redelijk vers breukvlak maar wel met enige mortelsporen en roestvlekken van contact met ijzer.

Opvallend element is een aan de bovenzijde ingkapte sleuf met een diepte van 15 mm en rechthoekige doorsnede. De identificatie van het object is onzeker. Wellicht hebben we te maken met een dorpelsteen waarbij de gleuf diende om een verticale schuifgrendel van poort of deur in te laten vallen. Nog waarschijnlijker betreft het een dookgat zijn voor de verbinding van twee natuurstenen blokken.

Figuur 47 en 48. Vondstnr. KS-HB-05. Natuurstenen blok met ingekapte sleuf.
Foto's: Alfons Bruekers.

KS-HB-06

De vulling tussen twee funderingen (profiel C-D vlak 10) leverde een heterogene hoeveelheid keramiek op. Over het algemeen karakteristiek materiaal zoals rode keramiek met ringeloor-versiering en met loodglazuur, witte keramiek met groene koperglazuur, enkele steengoedscherven en een oudere laatmiddeleeuwse scherf van grijs aardewerk. Het materiaal is wegens het ontbreken van typische vormen lastig te duiden maar lijkt zeker 17^e-eeuws.

Figuur 49. Vondstnr. KS-HB-06. 17^e-eeuwse keramiëkscherven uit vulling profiel C-D. Foto: Alfons Bruekers.

KS-HB-07

Uit vlak 13 van profiel E-F, een van de jongste ophogingslagen en degene die vooraf ging aan de nieuwbouw uit 1882, werd een collectie 19e-eeuwse glas en keramiek verzameld. De meest karakteristieke exemplaren werden behouden en staan hieronder afgebeeld.

Figuur 50. Vondstnr. KS-HB-07. Verzameling 19e-eeuwse keramiek uit jongste ophogingslaag. Foto: Alfons Bruekers.

Eén van de scherven betreft een bodem van industrieel wit aardewerk uit de fabrieken van Petrus Regout in Maastricht, met diens fabricagestempel en het oprichtingsjaar 1836, dat de *terminus post quem* voor deze vondsten oplevert.

Figuur 51. Fabrieksteempel van Regout, na 1836. Foto: Alfons Bruekers.

KS-HB-08

Uit de insteekvulling van waterput P3 (profiel P-Q vlak 3) zijn zes kleine scherven geborgen. Eén ervan (linksboven in figuur X) is van handgevormde grijze Elmpster waar. Het exemplaar rechtsboven is van bruinkleurig steengoed en de overige scherfjes zijn grijs steengoed. De fragmenten laten zich lastig dateren maar 15e-eeuws lijkt plausibel.

Figuur 52. Vondstnr. KS-HB-08. Keramiek uit de insteekvulling van waterput P3. Foto: Alfons Bruekers.

Figuur 53. Vondstnr. KS-HB-09. Gebroken bierfles van brouwerij De Pelikaan. Foto: Alfons Bruekers.

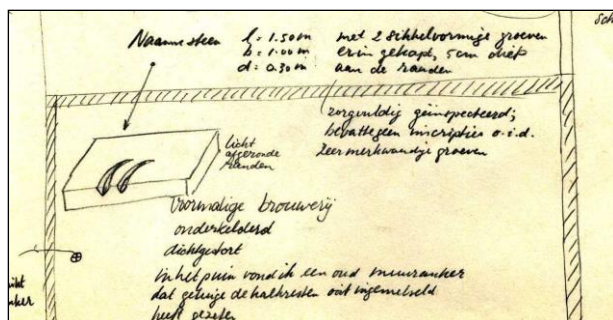
KS-HB-09

Het mocht natuurlijk niet ontbreken: een vondst die duidt op het brouwerijverleden van de vindplaats. In het puin van de brouwerijkelder werd een gebroken glazen bierfles aangetroffen. Dit exemplaar onderscheidt zich in hoge mate van andere, in collecties bewaard gebleven exemplaren van deze brouwerij. Waar de andere exemplaren alle een grotere diameter (82 mm) hebben en het opschrift, is KS-HB-06 veel smaller (65 mm) en ontbreekt de voorletter R van de naam van de brouwer. Aangezien de bredere exemplaren tot de eindfase van de brouwerij behoren (na 1945), dateren we het gevonden exemplaar in de decennia daarvoor.

Tabel 4: Deventer classificatie		
vondstnummer	1	KS-HB-05
typenummer	2	
datering	3	1935-1950 (typologisch)
maten max diameter / hoogte	4a	62 / ca 250
vorm	4b	
materiaal	5a	groen transparant glas
oppervlakte glazuur	5b	
decoratie	5c	Opschrift in glas: 'Hobus Bierbrouwerij / De Pelikaan / Nederweert'.
diversen	5d	groen glas
voet of bodem	6a	kleine standing, glad
additieven	6b	
completeheid	6c	hals en top afgebroken
functie/naam	7	bierfles
herkomst / productiecentrum	8	machinale glasfabricage
literatuur	9	

KS-HB-11

Temidden van het puin in de kelders van het voormalige brouwerijgebouw werd een bijzondere vondst gedaan. Het betrof een blok van Naamse hardsteen met een lengte van 1,50m, breedte van 1,00 m en een dikte van 30 cm. De randen waren licht afgerond en opvallend was dat zich op de bovenzijde twee sikkelvormige groeven waren gekapt met een langzaam toenemende diepte naarmate de rand naderde. De maximale diepte van de v-vormige groeven was 50 mm. De duiding hiervan is een groot raadsel. Zeer waarschijnlijk heeft het met het brouwerij-instrumentarium te maken maar het hoe of wat van de groeven blijft speculatief. De vondst is met de rest van het afbraakmateriaal afgevoerd.

Figuur 54. Vondstnr. KS-HB-11. Natuurstenen blok met v-vormige groeven. Tekening: Alfons Bruekers.

KS-HB-12

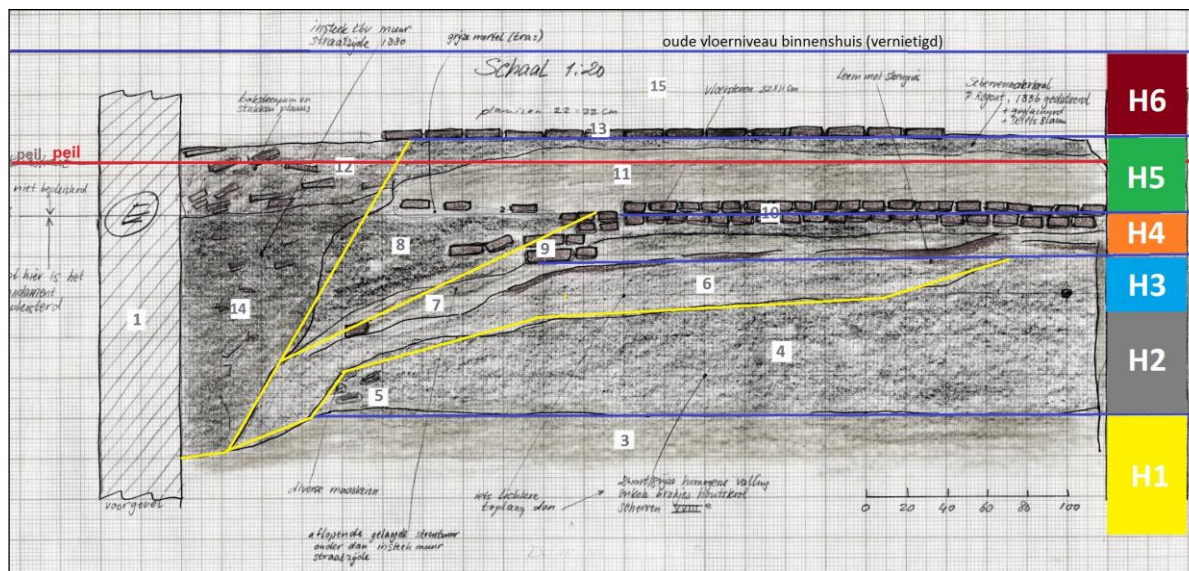
Steel en hiel van een aarden rookpijpje, met aan weerszijden op het cilindrische hielkje de letters I en B. Toe te schrijven aan de Goudse pijpenmaker Jan Boot Ariensz., die actief was van 1696 tot 1744.

Literatuur:

- H. Clevis en J. Kottman, *Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750* (Deventer 1989).
- H.L. Janssen, *Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1983).
- M. Schurmans, *Een nederzetting uit de volle middeleeuwen. Opgraving Overpelt-Bolackers* (Amsterdam 2014)
- P. Seinen, *Rapport actie Vierdaagse Maasafsluiting Cuijk* (MiM-Rapport-Seinen-CU-VD-2012), (Cuijk 2013).
- J. Thijssen, *Tot de bodem uitgezocht. Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen 1375-1850* (Nijmegen z.j.).
- H.M. van der Velde, S. Ostkamp, H.A.P. Veldman en S. Wyns (red.), *Venlo aan de Maas, van vicus tot stad*, ADC-monografie 7 (Amersfoort 2009).
- J. Vandevelde, *Archeologisch onderzoek rond de Steenen Trappen. Een definitief onderzoek te Roermond, Neerstraat/Paredisstraat*. ADC-rapport, 2009.
- Anonymous, Old Raeren flagons, in: *Bulletin of the Pennsylvania Museum* (9) 33 1911 p.10-12.

5. Synthese

Het vormen van een beeld over de bewoningsgeschiedenis op basis van de archeologische waarnemingen is lastig. Niet alleen is een groot deel van het woonhuis verstoord door de aanleg van een tweetal gewelfkelders; bovendien kon het (relatief) ongestoorde gedeelte ervan slechts voor een klein deel onderzocht worden vanwege gebrek aan tijd en middelen. Desalniettemin is het mogelijk om een relatieve chronologie van de bebouwing ter plaatse van Kerkstraat 47 te synthetiseren. Hierbij zijn de resultaten van het bronnenonderzoek uit het volgende hoofdstuk reeds geïncorporeerd.

Figuur 55. Profiel E-F met daarin een vereenvoudigde stratigrafie. Tekening: Alfons Bruekers.

In fig. 55 is een vereenvoudigde stratigrafie weergegeven, op basis van profiel E-F. Behalve de ophogings- en bewoningslagen (in kleur) zijn daarbij ook de gegraven insteken (gele kleur) voor funderingsmuren van de verschillende fasen aangeduid.

Tabel 5. Stratigrafie Kerkstraat 47			
Horizont	diepte t.o.v. peil	aard en interpretatie	datering
H6	+55 tot +15 cm	bewoningslaag fase IV met postrecente vloer	1882
H5	+15 tot -20 cm	bewoningslaag fase III met rode plavuizen vloer	eind 18 ^e eeuw
H4	-20 tot -45 cm	bewoningslaag fase II met bakstenen vloer	herbouw kort na 1659
H3	-45 tot -70 cm	bewoningslaag fase I met brandlaag en verbrand lemen vloer	brand 1659 ?
H2	-70 tot -125 cm	bouwvoor	14 ^e eeuw
H1	-125 tot dieper	steriele ondergrond	pleistoceen

Al met al leidt dit tot het volgende beeld:

De oudste sporen ter plaatsen bestaan uit een ruim een halve meter dikke laatmiddeleeuwse bouwvoor (H2) die duidt op langdurig gebruik als landbouwgrond en dus een onbebouwd karakter. Profiel C-D laat op de overgang van bouwvoor naar steriele ondergrond de

doorsnede van een greppeltje zien waarvan de ouderdom niet bepaald is maar dat dus laatmiddeleeuws of (veel) ouder is. Een dateerbare scherf uit de vouwvoor is een randfragment van Elmpter waar (vondstnr. KS-HB-02) dat bewijst dat de bouwvoor tussen 1275-1350 is ontstaan of reeds in gebruik was. De dikte van de bouwvoor, door plaggenbemesting suggereert eerder een hogere dan een lagere ouderdom.

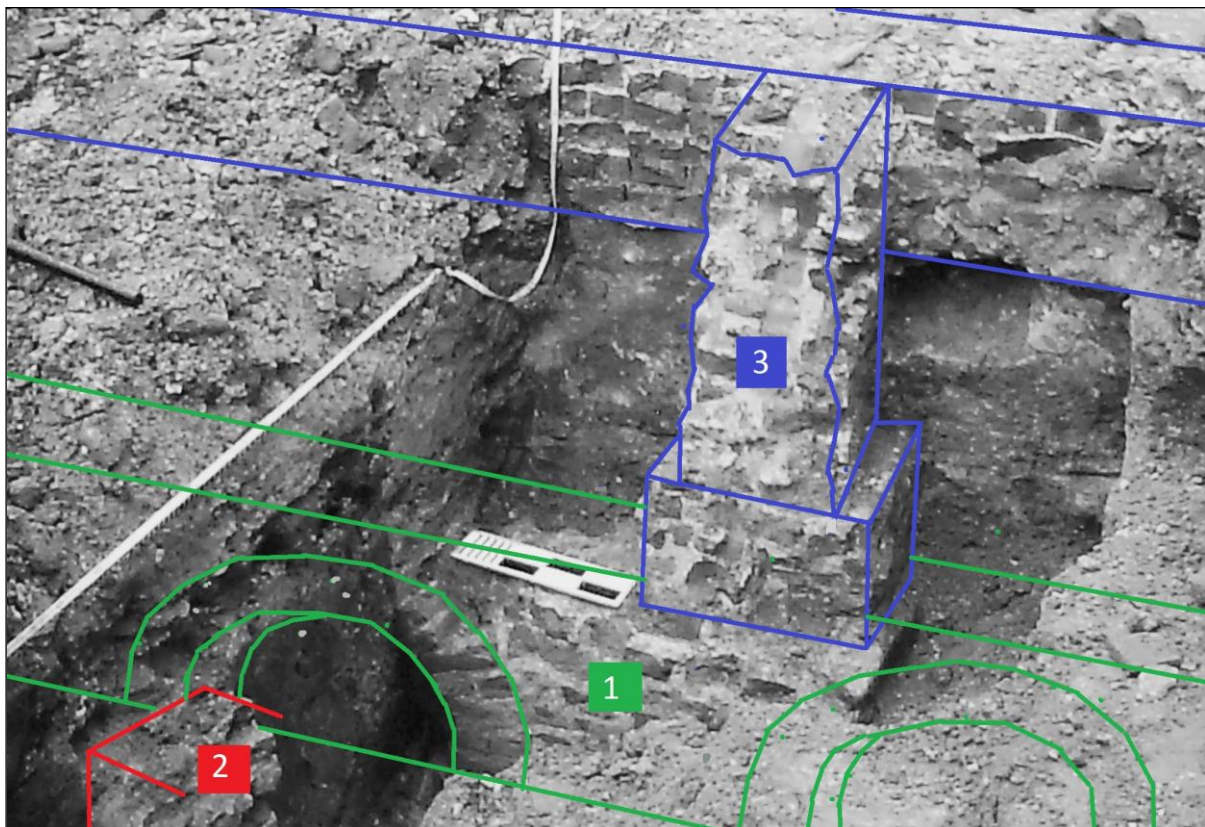
De oudste herkenbare bewoningslaag (bewoning fase I) is een ophogingspakket H3, waarvan de bovenste centimeters bestaan uit een compacte laag verbrande leem. Waarschijnlijk kunnen we deze brandlaag toeschrijven aan de grote dorpsbrand van 1659 die alle (leem) huizen van de Kerkstraat in de as legde. Uit dit ophogingspakket komt de vondst van een steengoed-kan (vondstnr. KS-HB-01), uit 1600-1650, en een bodem van een grape (KS-HB-03) die tussen 1500 en 1600 gedateerd wordt.

Fase II kenmerkt zich door wederom een kleine ophogingslaag H4 en een bewoningsnivo dat bestaat uit een vloer van in verband gelegde bakstenen, gelegd in een leemlaag. Te associëren met de herbouw na de grote brand van 1659.

Dan heeft er vervolgens een verandering plaatsgevonden, die we associëren met de uit de bronnen bekende splitsing van de woning in twee (waarschijnlijk nieuwe) delen. Dit leidde tot bewoningslaag fase III. De vloerbedekking bestond uit rode plavuizen van 22x22 cm. Deze bewoningsfase dateert uit de late 18^e eeuw, afgaande op de bronnen over de splitsing van de woning. Archeologische aanwijzingen voor die datering zijn niet gevonden.

Tenslotte werd met de realisatie van het brouwerhuis in 1882 fase IV ingeluid. De met die fase geassocieerde vloeren zwaren reeds voorafgaand aan de opgraving verwijderd maar konden qua ligging en hoogte gereconstrueerd worden.

Gegeven deze stratigrafie kunnen we enkele van de aangetroffen funderingen koppelen aan de bewoningsfasen:

Figuur 56. Stratigrafie van de funderingen van de oostgevel (profiel G-H).

Met bewoningsfase 4 (de 'nieuwbouw' uit 1882) hangt de blauwe fundering (nr. 3) uit figuur 56 samen. Deze is zonder vleilaag gebouwd op een ouder ophogingspakket, maar steunt op een brede en zich verjongende poer. Die poer vervolgens rust op een oudere fundering (groen, genummerd 1). Die fundering is tweesteens en bestaat uit halfronde nissen, dus uit een serie van poeren. Deze gevelfundering ligt ongeveer 60 cm binnen de gevel van 1882.

De speciale constructie met boognissen, die zich tot bijna 2m beneden peil bevindt, zal samenhangen met de oude ligging van de beek die paln ten oosten van de beek stroomde. Met de poeren werd de vereiste steun op de steriele grond bewerkstelligd, terwijl de nissen leidden tot materiaalbesparing. Rest de vraag met welke bouwfase deze fundering samenhangt. Zeer waarschijnlijk is het fase II (herbouw na de brand van 1659) maar het zou met evenveel recht ook fase I (ouder dan 1659) kunnen zijn. Helaas ontbreekt het aan betrouwbare dateringsmiddelen om deze opties te onderbouwen.

Het funderingsspoor in rood (nr 2.) lijkt op zijn beurt niet gecorreleerd aan nr. 1 omdat het zich daar te dicht bij vindt. Het zou de fundering van een binnenmuur kunnen zijn uit een niet dateerbare tussenfase van de bewoning. In elk geval bestaat zij alleen maar in de noordelijke helft van de opgravingsput, want in profiel E-F (zuidelijke huishelft) ontbrak zij.

Al met al roept de stratigrafie meer vragen op dan dat zij antwoorden geeft. Toch is duidelijk dat de stratigrafie dus teruggaat op een 14^e-eeuwse bouwvoor die duidt op agrarisch terreingebruik, gevolgd door een viertal opeenvolgende bouwfases waarvan de eerste verbrandde in 1659 en de laatste werd gerealiseerd in 1882. Van de drie waterputten heeft de oudste, die zich deels buiten het perceel bevindt, een laatmiddeleeuwse ouderdom. De beide intacte gemetselde waterputten hangen vermoedelijk samen met de industriële (brouwerij-)fase vanaf 1883.

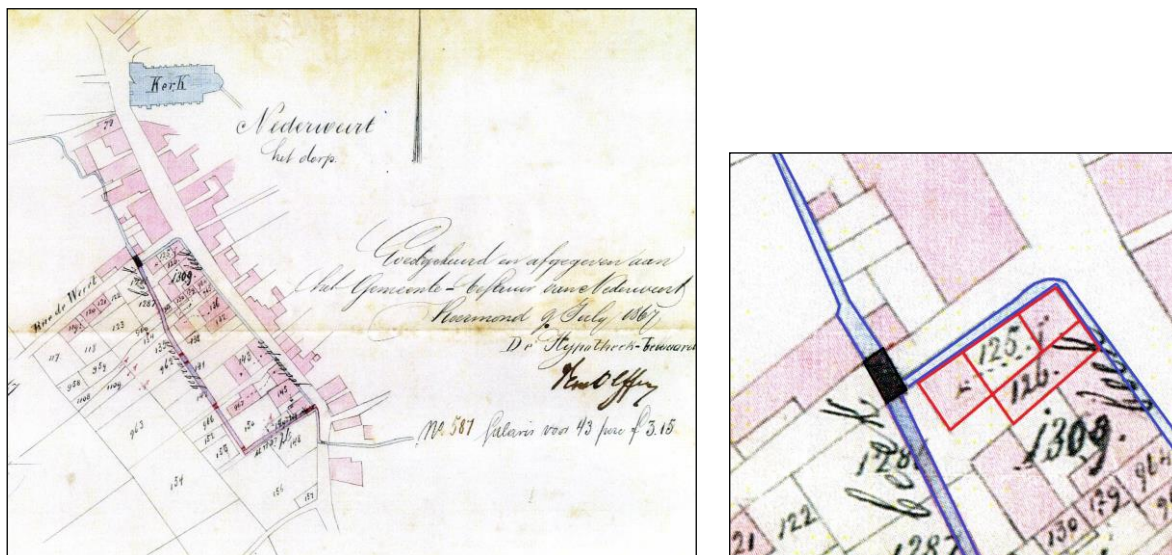
6. Bronnenonderzoek

Uit de topografische documentatiecollectie van de Stichting Geschiedschrijving Nederweert is de volgende samenvatting van de bewoningsgeschiedenis van Kerkstraat 47 ontleend.

In tegenstelling tot de meeste andere huizen in de Kerkstraat, weten we eigenlijk vrij weinig over de vroegste bewoningsgeschiedenis van Kerkstraat 47. In de vroege 17de eeuw lijkt het perceel eigendom van de familie Dingens, maar veel concrete bronnen daarvoor zijn afwezig. In 1632 woont Aleidis Schalders ter plaatse en we veronderstellen dat dit huis net als alle andere panden in de Kerkstraat verwoest werd bij de allesomvattende dorpsbrand van juni 1659. Bekend is dat vrijwel alle huizen in 1659 en 1660 weer herbouwd werden en dat daarbij een versteningsslag plaatsvond.

In 1720 wordt als eigenaar genoemd zekere Clephas Bocholts. Het goed is dan nog ongedeeld. In 1786 verkopen de erfgenamen van Gielis Bocholts (ook Boeckholts genaamd) het perceel met huis aan Jan Koolen. Er is dan sprake van huis, schuur, stalling, boomgaard en moeshof. Waarschijnlijk vond er korte tijd later een splitsing van het perceel plaats; vast staat dat dit in elk geval in 1796 reeds het geval was. Het zuidelijke deel was toen de woning van dagloner en klompenmaker Jan Koolen en in het noordelijke deel woonde barbier Joseph Simons. Beide perceelshelften en opbouw waren echter eigendom van barbier Simons. Een fysieke beschrijving van de woning of woningen bestaat niet. Wel is er een vastgelegde herinnering die teruggaat naar 1870 en die het heeft over 'een zeer oud huis met oversteek langs de Weertersteeg en halve deur'. Met die Weertersteeg wordt de huidige Paulus Holtenstraat bedoeld.

Hoewel beide perceelshelften dus andere bewoners kenden en in één hand waren, is het wel opvallend dat het perceel ook kadastraal uit twee delen bestond (sectie A nr. 125 resp. 126). We vermoeden dat er dus sprake was van twee kleine, onafhankelijke gebouwen.

Figuur 57 en 58. Kaartje uit 1867 t.g.v. de verlegging van de Weerterbeek in westelijke richting (rechts een uitsnede). Gemeente-archief Nederweert, Oud-Archief, inv. nr. 1239. Foto: Alfons Bruekers.

Een belangrijke topografische wijziging met (ook) archeologische consequenties had te maken met de beek door de Kerkstraat, de zogenaamde Weerterbeek. In 1867 besloot het gemeentebestuur om die beek, die zich tot dat moment in de Kerkstraat bevond, te dempen en te verleggen. In de oude situatie liep de beek pal voor de huizen van de westelijke straatwand en had dus elk huis een brug voor de toegang. Aangezien de beek een bron van vervuiling en besmetting was, werd de beek verlegd naar áchter de woonhuizen. Perceel

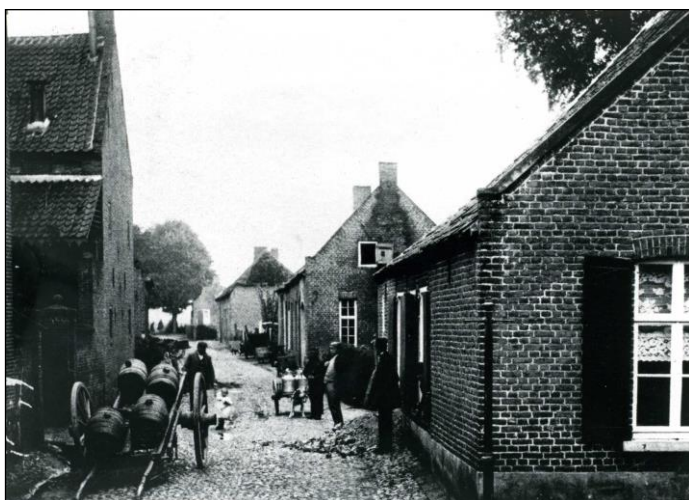
Kerkstraat 47 bestond toen nog uit twee kleine huizen, kadastraal aangeduid met de nummers 125 en 126. Zie het kaartje uit 1867 dat ter gelegenheid daarvan werd vervaardigd en waar zowel de oude als nieuwe situatie op te zien zijn.

In de oude situatie werd Kerkstraat 47 dus in feite aan twee zijden (noord en oost) begrensd door deze waterloop. Behalve dat dit onpraktisch was, zal het ook consequenties hebben gehad voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van funderingsaanleg ter plaatse. We menen bij de opgraving daar de sporen van gevonden te hebben in de vorm van de zware poeren-fundering aan de oostzijde van de opgravingszone.

Figuur 59 en 60. Evolutie van de bebouwing van Kerkstraat 47. De (gekleurde) kadastrale minuut van 1844 en de (grijze) kadastrale kaart van 1960 zijn over elkaar afgedrukt. In blauw de loop van de Weerterbeek voor 1867 (links) en daarna (rechts). De zwarte lijnen geven de perceelsgrens aan. In rode lijnen de bebouwing uit 1844. In geel de brouwerij- en woonhuisbebouwing in 1960. Montagetekening: Alfons Bruekers.

In 1878 stichtte Jan Mathijs Hobus een stoombierbrouwerij onder de naam 'De Pelikaan'. Volgens ongeverifieerde bronnen brak hij in 1882 de oude hoekwoning af en bouwde hij een nieuw statig brouwershuis. Het jaar is ontleend aan een jaartal op een prachtige boogpoort die toegang gaf tot de binnenplaats van de brouwerij. Die was geplaatst bij het 25-jarig bestaan van de brouwerij in 1903.

Figuur 61. Zicht op de Weertersteeg (de latere Paulus Holtenstraat). Links de brouwerij. De kar met biervaten staat in de straat. De foto dateert van voor 1903, toen de poort werd vernieuwd. Foto collectie SGN.

Toch roept deze datering enkele vragen op. Volgens de bevolkingsregisters was de woning in 1878 onbewoond en werd zij in 1879 door de toenmalige eigenaar, houthandelaar W. de Bruin, openbaar verkocht aan Jan Mathijs Hobus, de brouwer. Het kan dus bijna niet zo zijn dat Hobus al in 1878 eigenaar was, of er een brouwerij exploiteerde. Tenzij hij dat in onderhuur heeft gedaan. Bovendien is onduidelijk of 1882 het stichtingsjaar van de brouwerij is, of (ook) van de nieuwe woning. Om dit te klaren is aanvullende bronnenonderzoek nodig.

Het jaar 1909 was rampzalig voor de brouwerij. Een brand legde het dak van de brouwerij in de as. Het gebouw werd herbouwd en het brouwhuis dat voordien een zadeldak had, werd vervagen door nieuwbouw met een Mansardedak ('Franse kap').

Figuur 62. Het vermoedelijk in 1882 gebouwde brouwershuis. Brouwer Raphaël Hobus en zijn gezin staan voor de ingang. Foto van ca. 1932. Collectie SGN.

In de Eerste Wereldoorlog werd de diepe waterput van de waterput gebruikt voor de officiële leveranties van water voor de militaire keukens van de langs de Nederlands-Belgische grens gemobiliseerde garnizoenen. In 1932 werd de brouwerij overgenomen door de zoon van de oprichter, Raphaël Hobus (in de volksmond genaamd '*Fel vanne Brouwer*', die de brouwerij moderniseerde. Opnieuw volgden modernisering en werden de installaties geheel vernieuwd. Het mocht niet baten en reeds in 1947 sloot de brouwerij haar poorten. Het biermerk 'Pelikaanbier' werd door de familie Hobus verkocht aan een Amerikaanse brouwerij.

Figuur 63. Bieretiket van brouwerij 'De Pelikaan', ca. 1945. Collectie SGN.

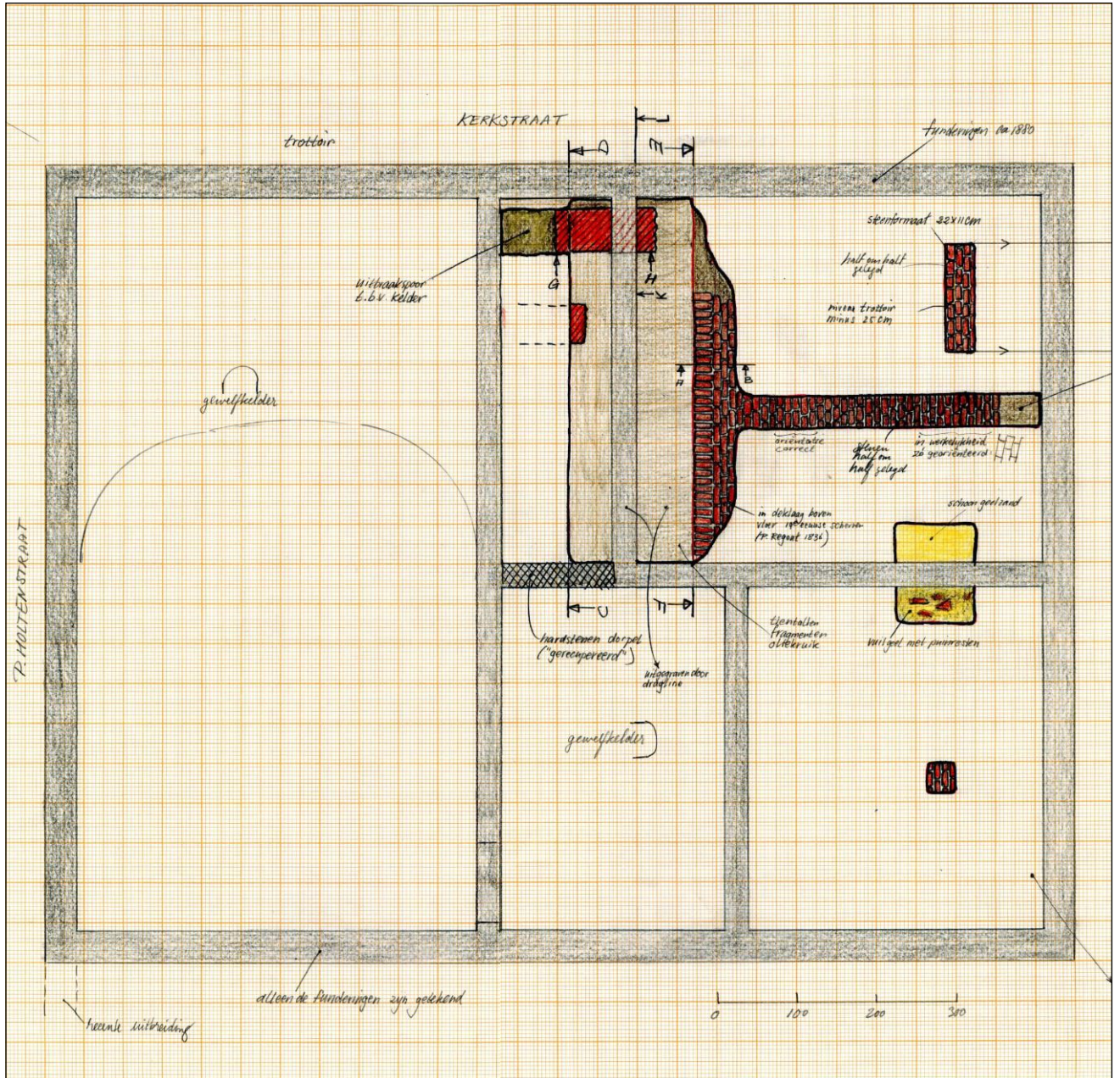
In 1969 viel het westelijke deel, de feitelijke bierbrouwerij, ten offer aan afbraak. Het woonhuis op de hoek van de Kerkstraat en Paulus Holtenstraat werd ingericht tot tijdelijk kantoor voor de afdeling Gemeentewerken van de gemeente Nederweert. Ook dat woonhuis moest uiteindelijk wijken en werd na in 1984 verkocht te zijn aan W. Coolen in 1985 afgebroken. Daarna volgde nieuwbouw waarbij de noordelijke rooilijn ongeveer een meter verlegd werd ten opzichte van de oude situatie om daarmee een bredere Paulus Holtenstraat te bewerkstelligen.

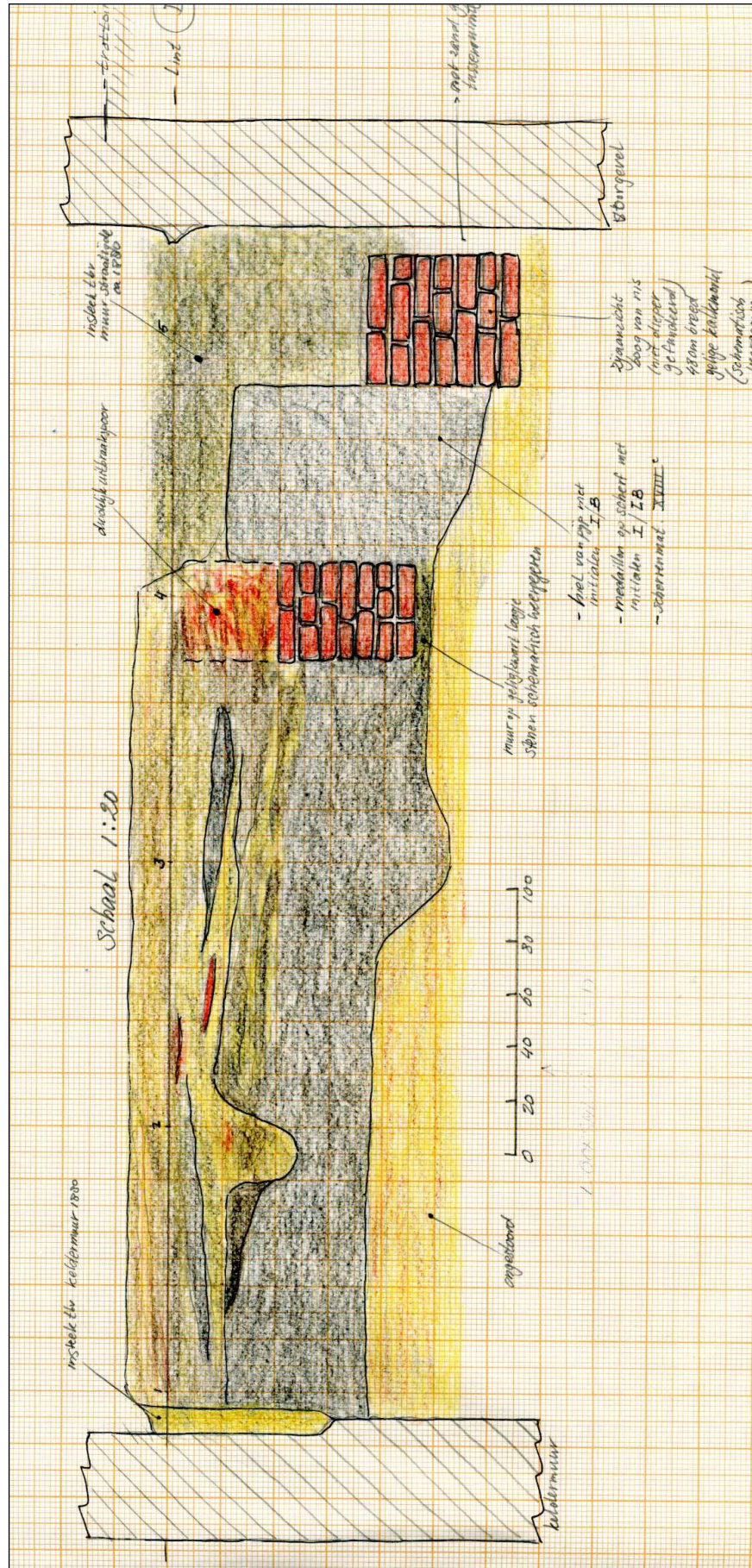
7. Conclusies

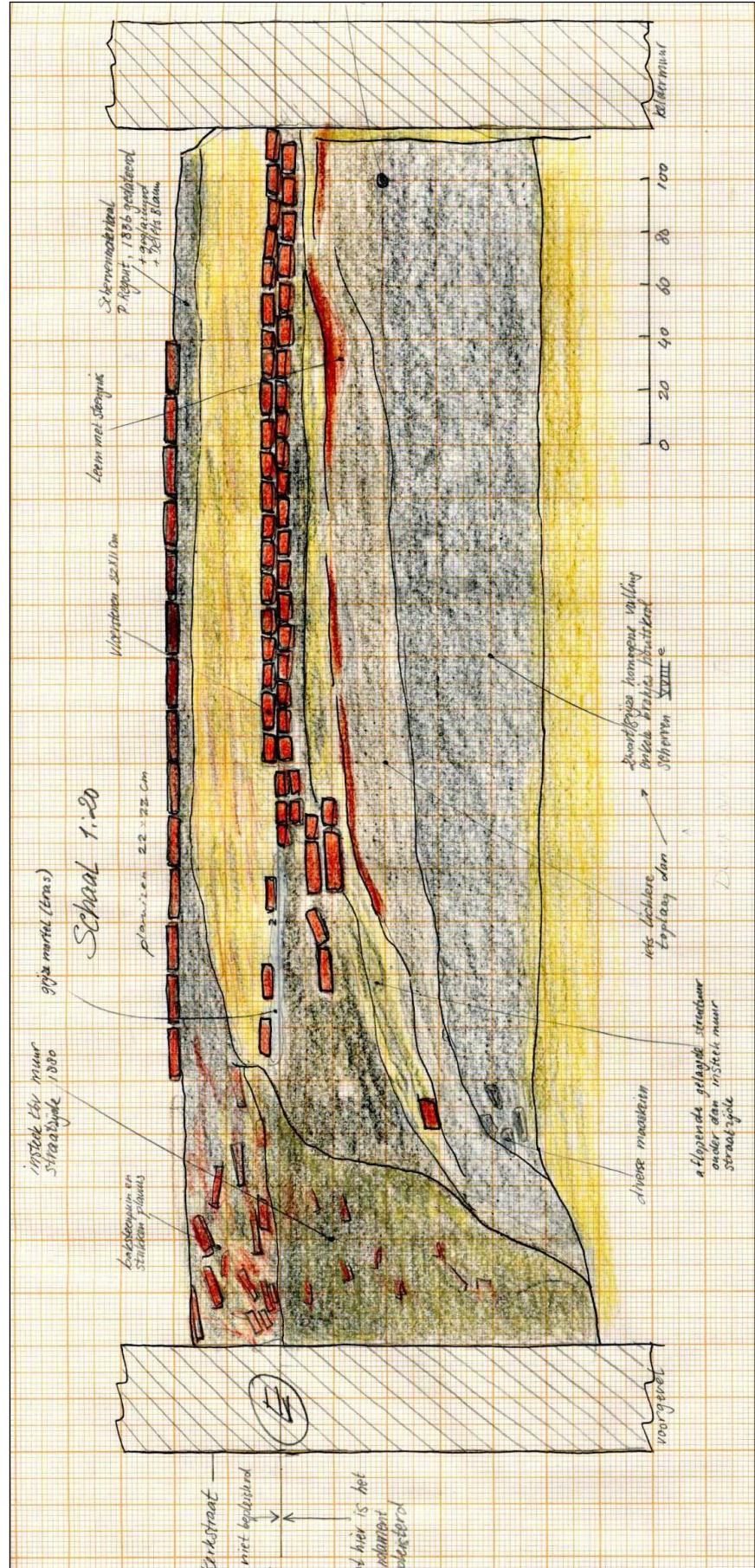
Bij het archeologisch onderzoek van de ondergrond van het in juni 1985 afgebroken brouwershuis Kerkstraat 47 in Nederweert werden uitvoerige waarnemingen gedocumenteerd. De complexe stratigrafie toonde aan dat er al vanaf ca. 1275-1350 sprake van bewoning was op dit terrein. Een gedempte waterput kan ook aan deze oudste fase worden gekoppeld. Diverse steenbouwfase, waarvan de oudste een bijzondere poerenconstructie kenden vanwege de naast het huis stromende beek, lijkt nog van voor de grote dorpsbrand van 1659 te zijn. Een na de herbouw doorgevoerde splitsing in twee woonhuizen werd in 1882 weer te niet gedaan door de bouw van het grote brouwershuis. Van de bedrijfsbijgebouwen werden behalve de funderingen ook twee bakstenen industriële waterputten teruggevonden.

Bijlage 1

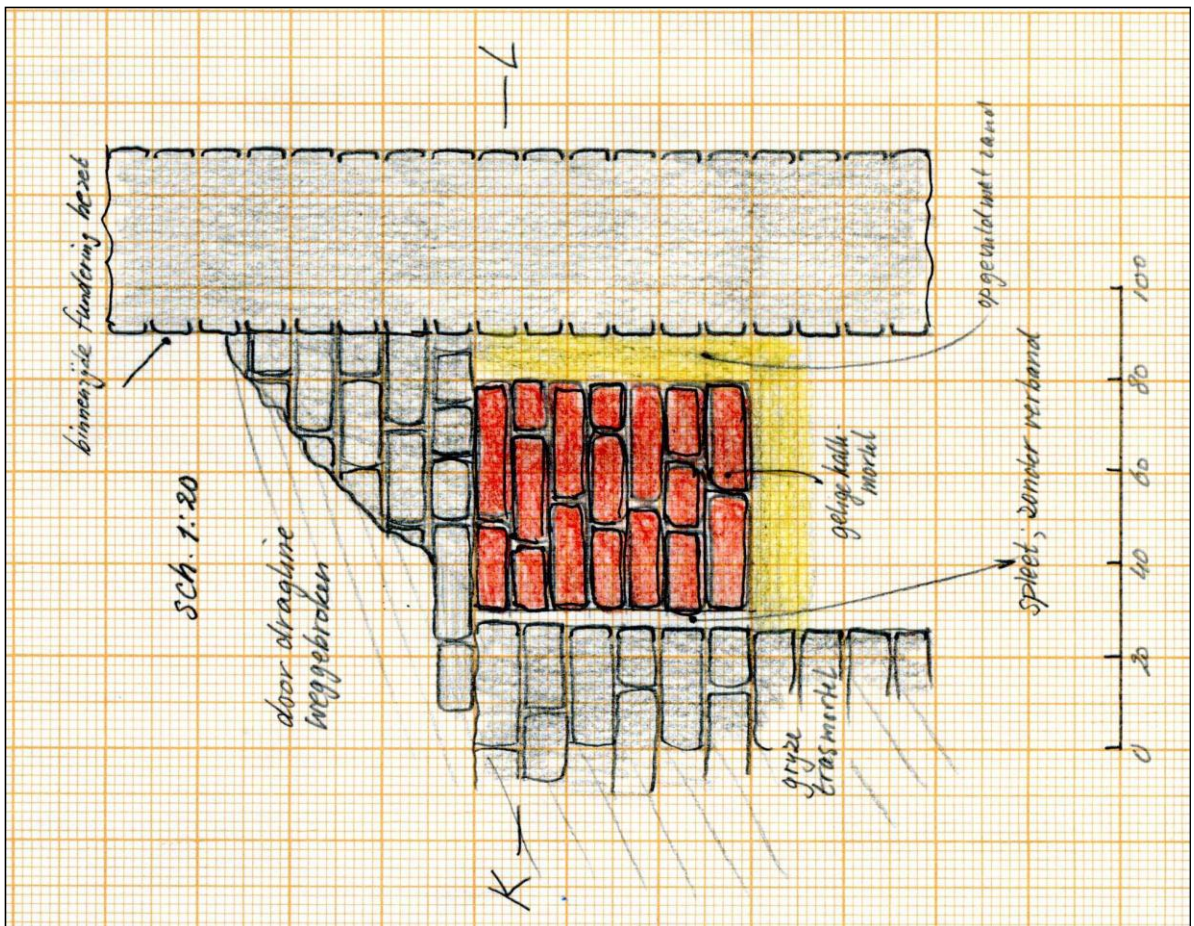
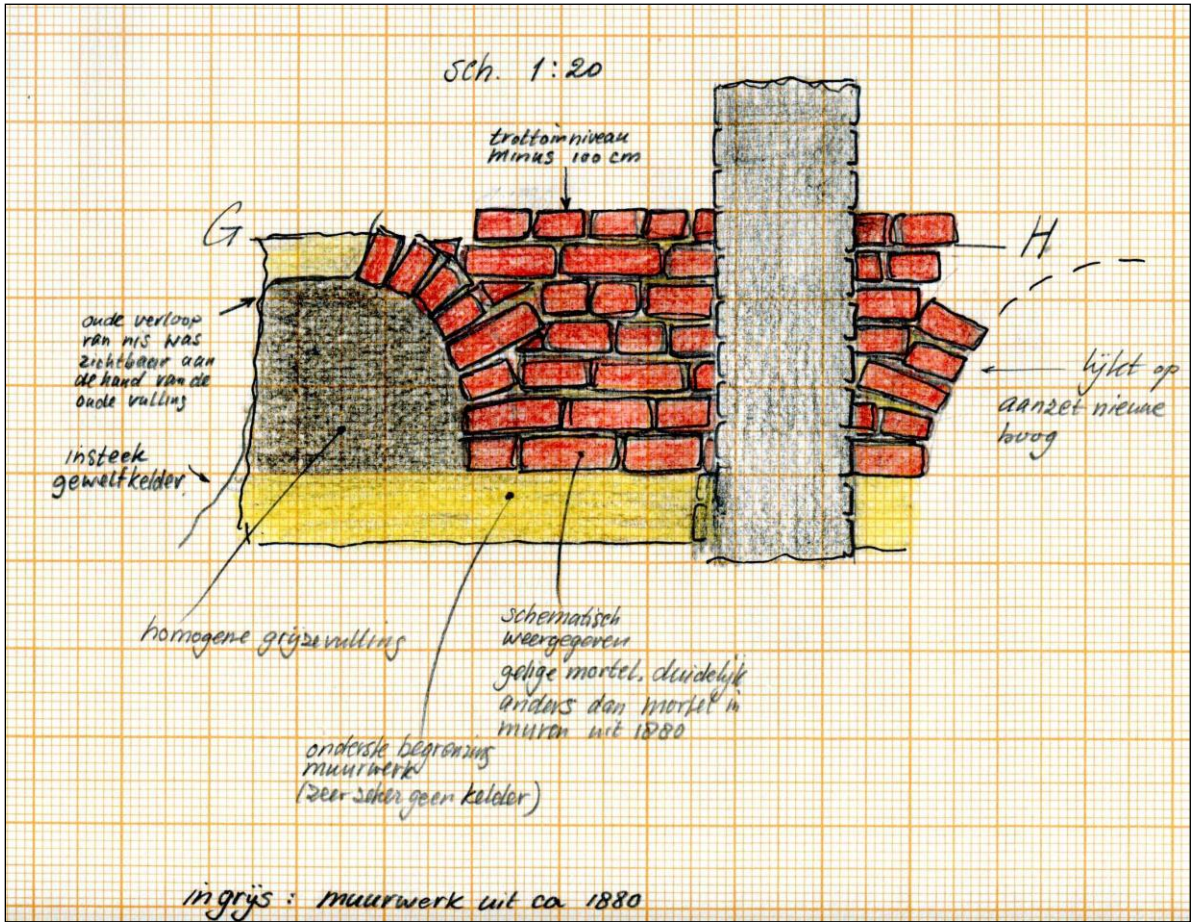
Opgravingstekeningen

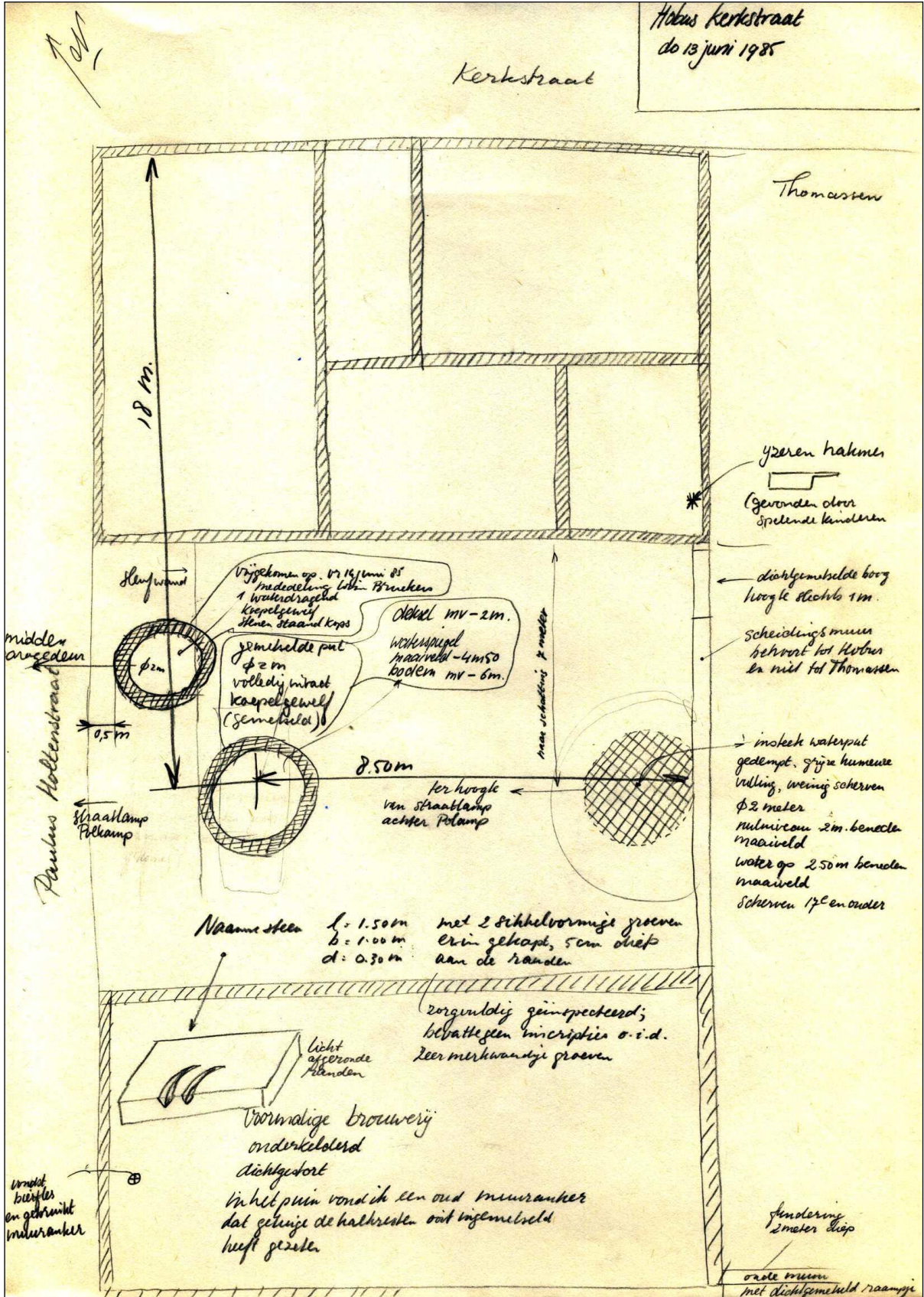

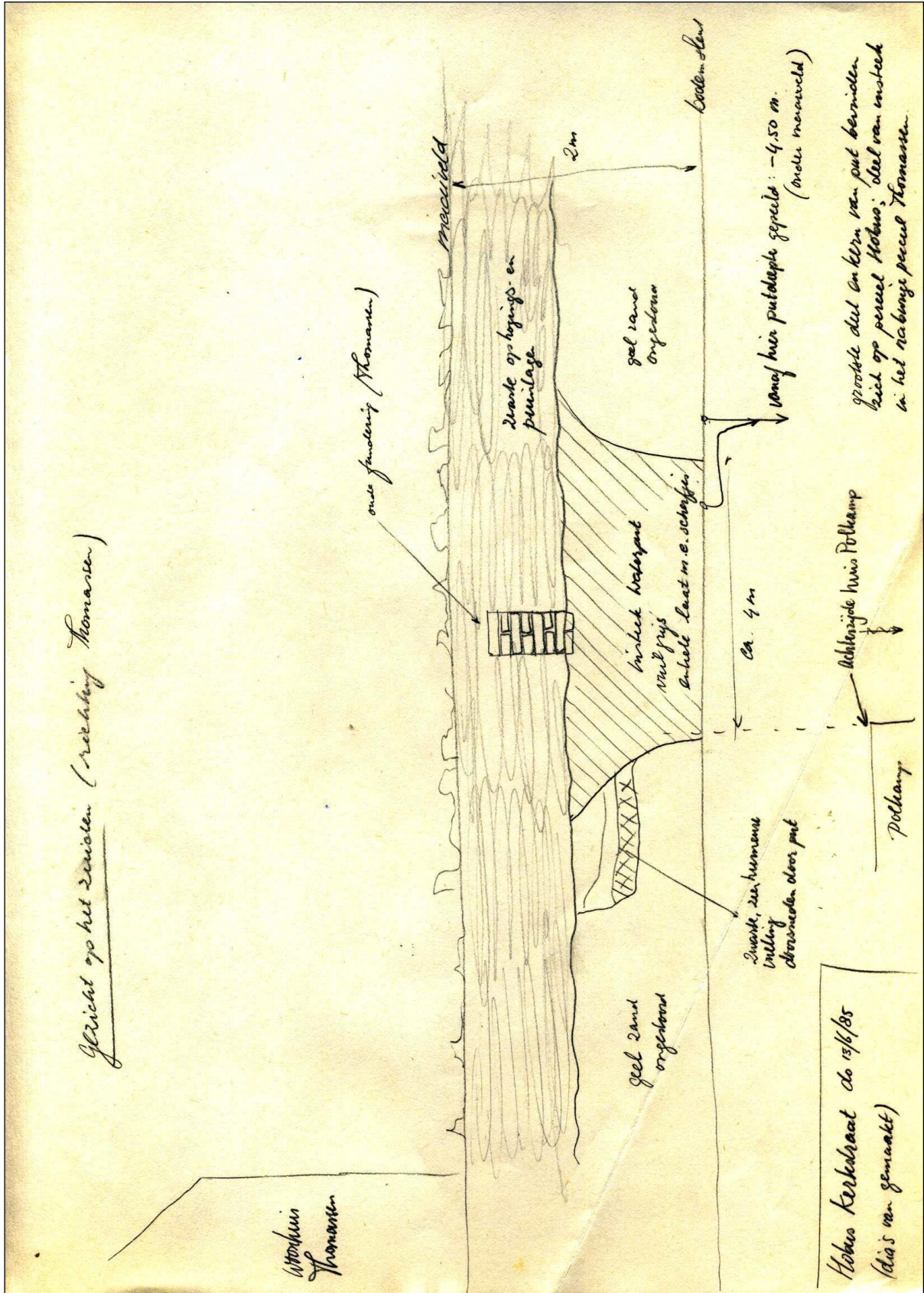

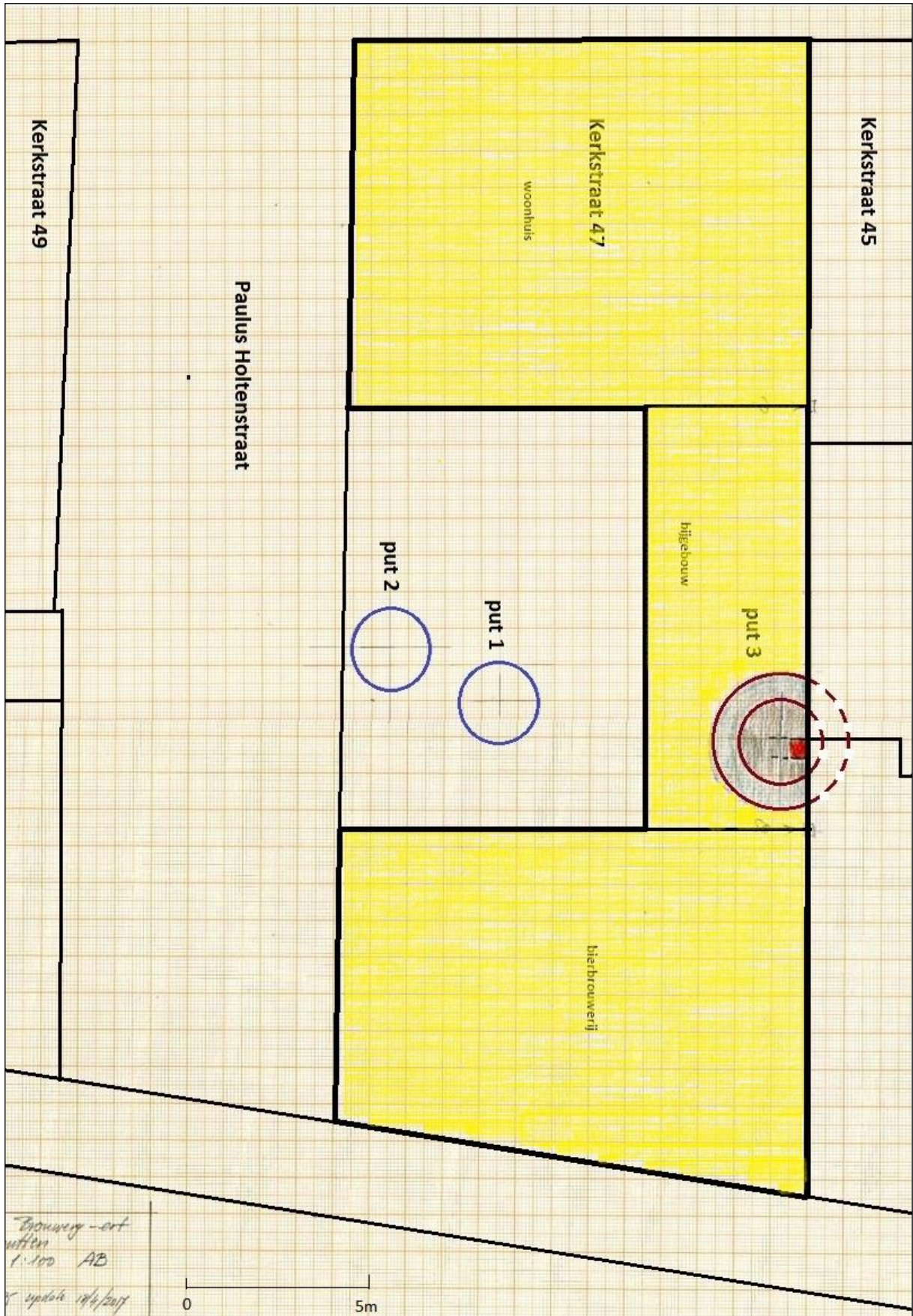

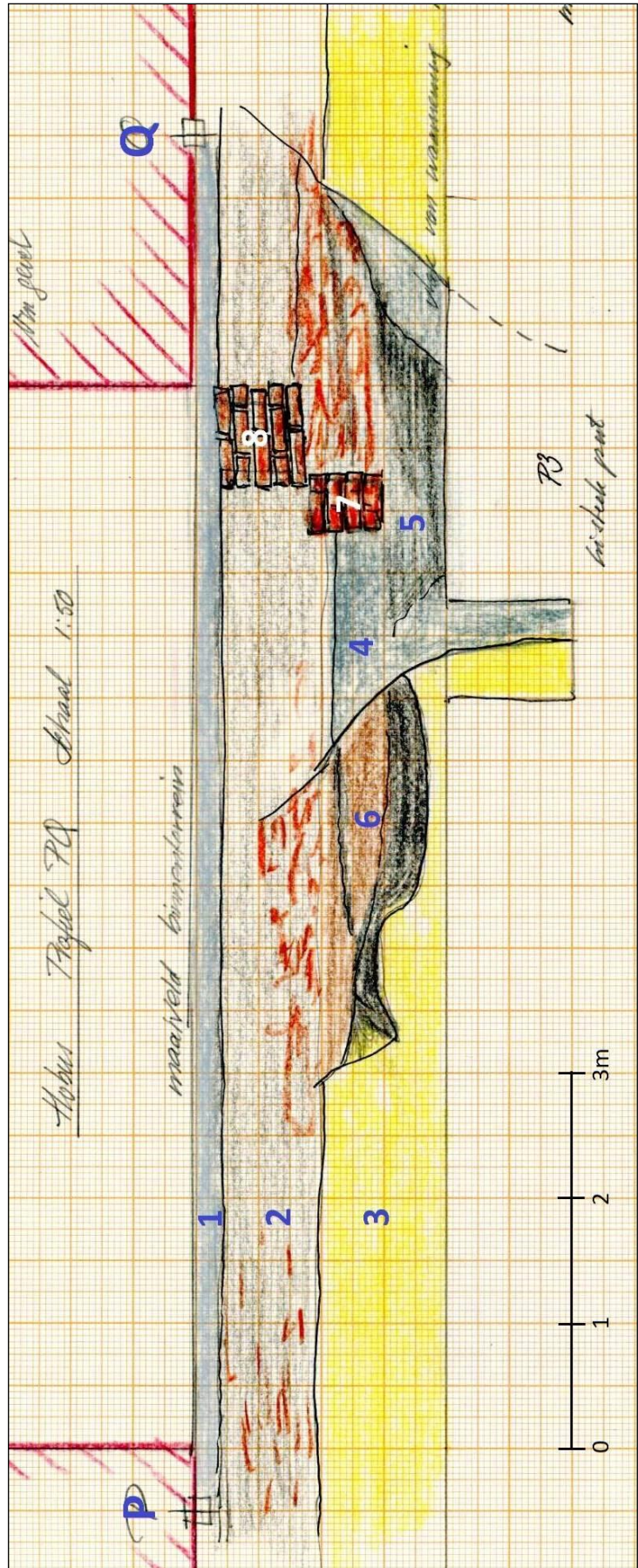
Kerkstraat
met bebouwd
hier is het
moment
onderste

Bijlage 2

Vondstencatalogus

nr.	datum	profiel	laag	periode	materiaal	omschrijving
KS-HB-01	8 jun 1985	E-F	6	lme	ker steengoed	kan arch. compl
KS-HB-02	8 jun 1985	E-F	4	lme	ker grijs	randfragm kom
KS-HB-03	8 jun 1985	E-F	6	pme	ker rood	bodem grape 3p
KS-HB-04	8 jun 1985	C-D	10	pme	ker	fragment medaillon Raerense kan
KS-HB-05	8 jun 1985	aanleg	-	pme ?	nat	blok met uitgekapte gleuf, 100x100x40mm
KS-HB-06	8 jun 1985	C-D	10	pme	ker	diversen
KS-HB-07	8 jun 1985	E-F	13	pme	ker en glas	19 ^e eeuws diversen
KS-HB-08	13 jun 1985	P-Q	3	lme		uit insteek waterput P3
KS-HB-09	13 jun 1985	R	-	rec	glas	bierfles De Pelikaan
KS-HB-10	8 jun 1985	aanleg	-	pme	ker	div, niet bewaard.
KS-HB-11	13 jun 1985	R		pme	nat	groot blok met groeven
KS-HB-12	8 jun 1985	C-D	10	pme	ker	hiel van rookpijp, merk IB